

Möjligheter och utmaningar med att hålla får och nötkreatur på bete i skog

Anna Karlstrand

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd
Agronomprogrammet- Husdjur
Uppsala 2024

Possibilities and Challenges with grazing sheep and cattle in the forest.

Möjligheter och utmaningar med att hålla får och nötkreatur på bete i skog.

Anna Karlstrand

Handledare:	Anna Hessle, SLU, institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd
Bitr. handledare:	Karl-Ivar Kumm, SLU, institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd
Examinator:	Anders Karlsson, SLU, institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i husdjursvetenskap, A2E- Agronomprogrammet- Husdjur
Kurskod:	EX0872
Program/utbildning:	Agronomprogrammet- Husdjur
Kursansvarig inst.:	Institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2024
Omslagsbild:	Anna Karlstrand
Upphovsrätt:	Illustrationerna i arbetet är författarens egna om inget annat anges
Nyckelord:	Skogsbete, möjligheter skogsbete, utmaningar skogsbete, nötkreatur, får, bete i skog

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för tillämpad husdjursvetenskap och välfärd

Sammanfattning

Skogsbete har varit en viktig del av Sveriges historia men i takt med den agrara revolutionens utveckling och att skogsproduktionen fick allt högre värde fick skogsbetet allt mindre utrymme att praktiseras. Betesdjurens värdefulla inverkan på skogen är åter av intresse och detta arbete har därför undersökt vilka möjligheter, utmaningar och vilka erfarenheter djurhållare av får och nötkreatur upplever med skogsbete. För att undersöka detta har tio semistrukturerade intervjuer utförts. Resultaten indikerar att möjligheterna är att djurvälståndet påverkas positivt, att skogsbete bidrar med sociala värden och med fördelar gällande röjning, stängsling och större och ljusare skogsbetesmarker. Utmaningarna kännetecknas av praktiska utmaningar med skötsel av beteshagar och djur samt låg lönsamhet och klimatförändringar på lång sikt. Viktiga åtgärder enligt lantbrukarna för att förbättra förutsättningarna för skogsbetesdrift är ett bättre stödsystem som inkluderar en tydligare och bredare definition av vad som räknas som ett skogsbete.

Nyckelord: Skogsbete, möjligheter skogsbete, utmaningar skogsbete, nötkreatur, får, bete i skog ...

Abstract

Forest grazing have been an important practice in Sweden historically. Both the Agricultural Revolution and the increased value on timber in the 19th century resulted in that the practise of forest grazing significantly decreased. The important value that grazing animals offer the forest is again of interest. This paper has therefore examined which possibilities, challenges and experiences farmers with cattle and sheep experience with forest grazing. This was examined by performing ten semi-structured interviews. The results indicate that the possibilities with forest grazing are that it has positive animal welfare implications, offer social values and are advantageous for weeding, fencing and offer bigger and brighter forest grazing areas. The main challenges are defined by practical challenges with tending to the pasture and the animals, achieving profitability and in longer terms also climate change. Collectively the farmers express that important measures to improve the conditions in forest grazing would be an improved financial support system that includes a broader definition of forest grazing.

Keywords: Forest grazing, possibilities forest grazing, challenges forest grazing, cattle, sheep, grazing in forest...

Innehållsförteckning

1.	Introduktion	9
2.	Översikt av skogsbetets historia i Sverige	11
3.	Metod.....	14
3.1	Semistrukturerade intervjuer.....	14
3.2	Urval av respondenter.....	15
4.	Erfarenheter.....	16
4.1	Lantbruksföretagens verksamhet.....	16
	Respondent 1.....	16
	Respondent 2.....	17
	Respondent 3.....	17
	Respondent 4.....	18
	Respondent 5.....	19
	Respondent 6.....	20
	Respondent 7.....	21
	Respondent 8.....	22
	Respondent 9.....	22
	Respondent 10.....	23
5.	Möjligheter.....	26
5.1	Möjligheter med att hålla djuren på skogsbete idag	26
	5.1.1 Trevlig miljö att vistas i.....	26
	5.1.2 Underlättar röjning	27
	5.1.3 Mindre stängsling blir nödvändig	27
	5.1.4 Större och mer sammanhängande betesmarker.....	28
	5.1.5 Väderskydd.....	28
	5.1.6 Positivt för djurvälstånd	29
	5.1.7 Tillgång till miljöersättning.....	29
	5.1.8 Andra möjligheter i dagsläget	30
5.2	Möjligheter med att hålla djuren på skogsbete på lång sikt.....	30
	5.2.1 EU:s politik.....	30
	5.2.2 Ökad betesareal	31
	5.2.3 Underhåll av skog	31
	5.2.4 Sociala värden	31

5.2.5	Ljusare skog	32
5.2.6	Andra långsiktiga möjligheter	33
5.3	Åtgärder och strategier för att optimera markanvändningen	33
5.3.1	Kombinera skogsbete med andra betesmarker	33
5.3.2	Betesrotation.....	34
5.3.3	Röja i skogen	34
5.3.4	Andra strategier för att optimera markanvändningen	35
6.	Utmaningar	36
6.1	Utmaningar med att hålla djuren på skogsbete idag	36
6.1.1	Tillsyn och skötsel.....	36
6.1.2	Vattenförsörjning.....	37
6.1.3	Stängsling	38
6.1.4	Vilda djur	38
6.1.5	Ekollon och vildsvin	39
6.1.6	Skador på skogen.....	39
6.1.7	Övriga utmaningar	39
6.2	Utmaningar med att hålla djuren på skogsbete på lång sikt.....	41
6.2.1	Klimatförändringar	41
6.2.2	Låg lönsamhet	41
6.2.3	Vilda djur	41
6.2.4	Övriga utmaningar	42
7.	Lönsamhet.....	43
7.1	En möjlighet och en utmaning.....	43
7.1.1	Mycket arbete och låg ersättning.....	43
7.1.2	Omformulerade krav kan öka intresset för miljöersättning	44
7.1.3	Skogsbete kan bidra till lönsamhet.....	45
7.2	Nödvändiga investeringar och ekonomiska stödåtgärder vid skogsbeteshållning	46
7.2.1	Bättre stödsystem med högre ersättning.....	46
7.2.2	Stängsel.....	47
7.2.3	Vattenförsörjning.....	47
7.2.4	GPS & virtuella stängsel	47
8.	Framtiden för skogsbete som en hållbar metod för djurhållning	48
8.1	Stora och sammanhängande betesfällor	48
8.2	Ekonomiskt stöd och lönsamhet är avgörande.....	48
8.3	Övriga hållbarhetsaspekter	49
9.	Diskussion	50
9.1	Vilka erfarenheter har djurhållare av skogsbete?	50
9.2	Vilka möjligheter finns det med skogsbete?	51
9.3	Vilka utmaningar finns det med skogsbete?	52
9.4	Lönsamhet och hållbarhet.....	52

9.5	Styrkor och svagheter	53
10.	Slutsats	56
	Referenser.....	57
	Populärvetenskaplig sammanfattning	59
10.1	Bakgrund och syfte	59
10.2	Teori och metod	59
10.3	Huvudresultat	60
10.4	Diskussion och slutsats.....	60
	Tack 61	
	Bilaga 1.....	62

1. Introduktion

Sveriges landareal uppgår till omkring 41 miljoner hektar och 69% utgörs av skogsmark (SLU 2023). Det framgår även av rapporten att 58% av Sveriges landareal utgörs idag av produktiv skogsmark där beståndstyperna tall- och granskog dominerar. Att skogen dominerar den svenska landytan har resulterat i att den både historiskt sett varit och idag är en mycket viktig tillgång. Idag är det möjligt att ansöka om miljöersättning för skogsbete genom att ansöka för särskild skötsel. Enligt Jordbruksverket (2024d) finns denna ersättningsform då skogsbeten beskrivs ha: "...höga natur- och kulturvärden, så kallade särskilda värden". Eftersom myndigheter anser att det är värdefullt att bevara och återresturera dessa skogsbetesmarker samt att dessa betesmarker varit viktiga historiskt sett är det av intresse att undersöka djurhållarnas erfarenheter av dessa typer av betesmarker.

För att något ska räknas som skogsbete enligt Jordbruksverket (2024d) behöver marken uppfylla flera krav. Det första kravet är att marken betas av betesdjur och får inte utgöras av åkermark. Nästa krav reglerar vilka djur som får beta på marken för att det ska räknas som skogsbete, vilka är får, getter, hästar och nötkreatur. Utöver kravet om vad marken inte får utgöras av finns det även krav på vad som måste ingå på betesmarken. För att det ska klassas som skogsbete behöver marken till största del innehålla skog. Träden som ingår i skogen har även krav på sig och får inte vara planterad produktionskog utan ska ha växt upp naturligt och det ska vara möjligt att tydligt urskilja trädens ålder. Det finns även krav på att det ska finnas gamla träd samt betesväxter som kan vittna om att marken under längre tid använts för ändamålet bete. De två sista kraven anger att renbete i renbetesområden exkluderas från begreppet skogsbete samt att bidragsstödet gårdsstöd inte går att få för skötsel av skogsbetesmark.

Definitionen av skogsbete i detta arbete innefattar betesmark som består av ett trädbevuxet område vilket betas av får och/eller nötkreatur. Denna definition innefattar alltså dels skogsbete enligt Jordbruksverkets definition (Jordbruksverket 2024d) men också skogsmark som inte har markklassen skogsbete, innehåller skog som inte uppkommit naturligt, inte innehåller inslag av gamla träd och inte innehåller växtarter eller har vegetationsstruktur som visar att de under lång tid skötts som bete.

Syftet med detta arbete är att undersöka vilka erfarenheter djurhållare med fokus på får och nötkreatur har av skogsbete samt vilka utmaningar och möjligheter de upplever i dagsläget och tror kan komma att uppleva framöver. En kort litteratursammanställning kring skogsbetets historia kommer också att presenteras.

De tre frågeställningarna som ingår i detta arbete är därför:

1. Vilka erfarenheter har djurhållare av får och/eller nötkreatur av skogsbete?
2. Vilka utmaningar upplever djurhållare av får och/eller nötkreatur i dagsläget och tror de kunna uppleva i framtiden med att ha sina djur på skogsbete?
3. Vilka möjligheter upplever djurhållare av får och/eller nötkreatur i dagsläget och tror de kunna uppleva i framtiden med att ha sina djur på skogsbete?

2. Översikt av skogsbetets historia i Sverige

Fram till år 1857 när hägnadsförordningen infördes var skogen en självklar och viktig betesresurs för lantbrukets djur, där de betade fritt i skogen på det så kallade utmarksbetet (Kardell 2004). Idag ett och ett halvt sekel senare är det sällsynt med lantbruksdjur som betar i skogen vilket är en anmärkningsvärd utveckling då utmarksbete varit sedvänja under tusentals år (Jordbruksverket 2013; Westin et al. 2022). Både Kardell (2004) och Westin et al. (2022) beskriver att när hägnadsförordningen infördes innebar det restriktioner mot att låta djuren beta på en annan persons ägor, vilket krävde instängsling av djuren. Detta medförde utmaningar med att hysa djuren i skogen och var ett av många steg som påbörjade utvecklingen mot att i stället hysa djuren inom stängsel på den så kallade inägomarken.

Utöver att hägnadsförordningen försvårade den traditionella djurhållningen på utmarksbetet finns det flera faktorer som bidragit till denna utveckling, Westin et al. (2022) beskriver flera faktorer som har påverkat utvecklingen där man alltmer frångått utmarksbete till att i allt högre grad utnyttjat inägomarken för betesdjuren. Något att uppmärksamma är att det beskrivs att inägomarken inte endast idag, men även historiskt sett, varit en viktig betesresurs. Det framgår att inägomarken även användes för bete under 1500-talet när utmarksbetet var den dominerande betesresursen. Under 1600-talet ökade utnyttjandet av skogen till följd av befolkningsökning. Staten och adeln fick större makt under denna tidsperiod och bönderna beskattades i allt högre grad fram till slutet av 1600-talet när bönderna fick tillgång till en större del av avkastningen och vinsten. Detta ledde till att bönderna fick möjlighet att återinvestera i sina jordbruk vilket blev startskottet för en tid av utveckling och nytänkande, den agrara revolutionen som tillskrivs åren 1750–1850.

Westin et al. (2022) förklarar att den agrara revolutionen resulterade i att den svenska befolkningen fördubblades, vilket ställde krav på en ökad matproduktion. Två strategier som bidrog till att förse den ökade befolkningen med livsmedel var införandet av växelbruket och fåbodbruket. Växelbruket infördes under 1800-talet och innebar att vall infördes i växtföljden. Vall innehöll kvävefixerande baljväxter som gav ökade spannmålsskördar påföljande år. Växelbruket fick till följd att djur som tidigare betat på utmarksbete nu i stället betade på inägomarken, på åkerbete vissa av de år som markägaren odlade vall i stället för spannmål. Den agrara revolutionen kom med många möjligheter men Kardell (2008) beskriver hur denna tid också skapade utmaningar för skogsbetet. Jordbruket var det viktigaste försörjningssättet under 1870-talet och därmed fanns det ett högt betestryck bland annat på de svenska skogsbetena. Under samma period fick efterfrågan på trävaror stort uppsving vilket ökade virkesvärdet. Detta resulterade i en intressekonflikt eftersom det höga betestrycket skapade skogsskador.

Under de kommande årtiondena var denna konflikt av stort intresse och ämne för diskussion och forskning. Kardell (2008) beskriver att år 1881 utfördes en genomgående utredning av lönsamheten kring skogsbete vilken visade på stor ekonomisk förlust när nötkreatur och får betade i planterad skog. Denna studie tillsammans med många fler ledde fram till att det år 1903 infördes en skogsvårdslag som resulterade i restriktioner kring bete på skogsmark. Det beskrivs vidare att skogsvårdsstyrelsen som tillkom år 1905 såg betesdjuren som ett hot mot att kunna uppnå välväxande ungskogar. Försök för att få fram styrande lagstiftning kring djurägarnas skogsbete var i gång, men intresset för detta fick motstånd i takt med att första världskriget ankom med livsmedelskris och fattigdom. Westin et al. (2022) beskriver ändå att utmarksbetet fortfarande hade en viktig roll under 1870-talet till följd av fåbodbrukets expansion, vilket var en strategi för att effektivt kunna utnyttja stora delar av Sveriges betesresurser. När växelbruket infördes resulterade det i att foder av högre kvalitet kunde produceras till skillnad från vad utmarksbetet kunde förse djuren med. Detta möjliggjorde med tiden att högavkastande djur kunde avlas fram. Detta var en ytterligare anledning till att utmarksbetet fick ett allt lägre ekonomiskt värde och fåbodbruket fasades därför till stor del ut under 1900-talet. Detta resulterade i att allt färre tamdjur hystes på utmarksbete.

Efter första världskriget fram till andra världskriget fortsatte arbetet för att minska betesdjuren i skogsmark (Kardell 2008). Det framgår vidare att forskning både på husdjurssidan samt på skogssidan var i full gång för att utreda för och nackdelar med att ha djuren på skogsbete. Kardell (2008) framför att argumenten från skogsforskningen som påvisade betesdjurens belastning på skogen vägde tyngst. Det framgår att jägmästare Olof Tiréns tidningsartikel i tidningen Skogen år 1955

hade en avgörande roll för att avskaffa intresset av skogsbetet både i praktiken och i teorin. Betesdjuren har historiskt sett påverkat det svenska landskapet i stor omfattning då det endast drygt 170 år tillbaka i tiden enligt Westin et al. (2022) betades omkring 14 miljoner hektar. Idag uppgår den totala betesarealen till omkring 457 000 hektar (Jordbruksverket, 2024c). Detta innebär en 97% minskning i betesareal. År 2023 fanns närmare 1,4 miljoner nötkreatur respektive 480 000 får i Sverige (Jordbruksverket, 2024a; Jordbruksverket 2024b). Uppskattningsvis betas omkring 120 000 hektar skogsmark idag (Riksskogstaxeringen u.å. se Jordbruksverket 2013).

3. Metod

3.1 Semistrukturerade intervjuer

För att undersöka vilka utmaningar och möjligheter djurhållare upplever med att ha nötkreatur och får på skogsbete utfördes en kvalitativ analys med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Tio djurhållare intervjuades kring vilka utmaningar och möjligheter de upplevt samt kring deras erfarenheter av skogsbete. Intervjuerna utfördes som telefonintervjuer för två respondenter (Respondent 1 och 2), sex intervjuer som fysiska möten (Respondent 3, 4, 5, 6, 7 och 9) samt två intervjuer som digitala möten via Zoom och Teams (Respondent 8 och 10). Innan varje intervju kontaktades respondenterna via telefonsamtal med förfrågan om kontakt, informera om syftet med arbetet samt informera om att intervjuerna kommer spelas in. Innan intervjuerna utfördes fick respektive respondent via mejl tillgång till intervjumanuset för att kunna få en inblick i den kommande intervjun samt fick lämna samtycke via mejl angående att deras personuppgifter insamlas.

Vid varje intervju användes en mobiltelefon för att spela in intervjuerna vid både de fysiska och digitala mötena. Under telefonintervjuerna användes en dator med appen mediaspelare för att spela in samtalet. Innan intervjufrågorna ställdes presenterades syftet med studien och samtycke kring inspelning erhöles. Vid intervjuerna användes ett intervjumanus som innehöll 18 färdigställda frågor, fördelade på tre avsnitt, erfarenheter kring skogsbete, möjligheter med att hålla får och nötkreatur på skogsbete samt utmaningar med att hålla får och nötkreatur på skogsbete. Respondenterna intervjuades först kring sin erfarenhet av skogsbete och sedan om vilka möjligheter respektive utmaningar de upplevt. Utöver de fastställda frågeställningarna ställdes relevanta följdfrågor på respondenternas svar. På detta sätt bidrog de semistrukturerade intervjuerna till en djupare förståelse för respondenternas erfarenheter, möjligheter och utmaningar. Under arbetets gång redigerades intervjumanuset och en del frågeställningar som initialt var följdfrågor inkluderades i intervjumanuset som standardfrågor, då de visats vara relevanta för majoriteten av respondenterna. Intervjumanuset finns att se i bilaga 1.

Efter intervjuerna transkriberades inspelningarna med hjälp av Words transkriberingsfunktion, samt korrigerades vid behov. Efter transkriberingen sammanställdes respondenternas svar och presenterades under de tre avsnitten erfarenheter, möjligheter och utmaningar.

3.2 Urval av respondenter

En del respondenter erhöles genom annonsering i tidskrifterna Nötkött och Fårskötsel. Majoriteten av respondenterna var tidigare kontakter som erhöles av handledarna. Respondenterna utvaldes utifrån kriterierna att de skulle ha får och/eller nötkreatur på bete som innehöll skog. Detta innebar att inte bara djurhållare som hade betesmark som är klassad som skogsbete enligt Jordbruksverkets definition och berättigad till miljöersättning utan även djurhållare som inte levde upp till Jordbruksverkets definition av skogsbete intervjuades.

4. Erfarenheter

4.1 Lantbruksföretagens verksamhet

I detta kapitel presenteras de tio djurhållarnas lantbruksverksamheter. Det som sammanställts om varje respondent sammanfattas i två tabeller. I tabell 1 anges vilka djurslag de har, hur många djur de har totalt och på skogsbetena, när djuren vistas på skogsbetet och vilka raser djuren är. Det har också sammanställts hur mycket betesmark de har totalt, hur mycket skogsbetesmark de har, ifall de har miljöersättning, hur mycket erfarenhet de har av skogsbete och vilka träd som finns på skogsbetena (tabell 2). Utöver detta nämns det även vilket landskap respondenterna befinner sig i.

Respondent 1

Denna respondent har tidigare varit djurhållare av nötkreatur och får i Uppland och byggde upp ett jordbruksföretag mellan åren 2013–2014 som sedan överlämnades år 2018 till dennes bror och far som idag driver det vidare. Det framgår inte vilken typ av skog som nötkreaturen vistades i men det är känt att miljöersättning för skogsbetet utgick. Det framkom ingen information om hur länge djuren vistades på detta bete, hur detta skogsbete sett ut historiskt eller hur länge de har använt skogsbete som en del av djurhållningen. En viktig faktor för företagets tillväxt var att de restaurerade naturbetesmarker åt andra aktörer. Under denna tidsperiod växte bolaget från 100 hektar vall och 100 hektar naturbetesmark upp till 250 hektar vall och 400–500 hektar naturbeten. Samtidigt ökade djurantalet till 400–500 nötkreatur. I ett av deras projekt restaurerade de en naturbetesmark på omkring 130 hektar vilket bland annat utgjordes av ett skogsbete som omfattade cirka 65 hektar. Respondent 1 beskriver att detta projekt var mycket viktigt för deras verksamhetsutveckling:

Det skulle jag säga är ett av de mest givande projekten och kanske ett av de avgörande projekten för att vi i slutändan skulle kunna utveckla vår verksamhet. Så resan var att vi restaurerade dessa områden samt färdigställde dem och satte dem i en långsiktig förvaltning. Byggede upp, fick våra stallar godkända och växte.

Respondent 2

Denna djurhållare håller också till i Uppland och har idag både nötkreatur och får som betar på skogsmark. Det beskrivs att antalet får respektive nötkreatur har varierat under åren och att de under vissa perioder haft fler av det ena djurslaget. I dagsläget har de omkring 20 nötkreatur och 20 får som betar i skogen. Skogsbetesmarken som djuren betar på är inte godkänd som skogsbete och därför utgår ingen miljöersättning för denna betesdrift. Djurhållaren kunde inte uppskatta hur stor skogsbetesmark de har tillgång till men beskriver att djuren betar mycket i skogsbryn och att de arbetat för att återskapa och nyskapa skogsbryn vilket de anser är positivt. Skogen som betas beskrivs ingå i en beteshage som även inkluderar åkermarksbete. Skogen består av gran, tall men även ganska mycket lövskog, tex, al. De anser även att det finns enbuskar och nypon i skogen.

Djuren vistas på detta bete säsongvis. Djurhållaren beskriver att betet har funnits och använts länge då det finns tecken på gamla gårdsgårdar mot skogen där djuren betar idag. Respondent 2 har använt sig av skogsbete under hela sitt liv på gården och beskriver att det finns olika för och nackdelar med att ha får respektive nötkreatur på skogsbete. Respondent 2 anser att skogsbetet ger djuren möjlighet att få i sig en mer varierad kost än när de endast har tillgång till vall och gräsbete samt att de har erfarenhet att djuren föredrar skogen framför åkermarksbetet vid kalvning och när de söker skydd.

Respondent 3

Denna djurhållare håller till i Västergötland och har tidigare under cirka 20 år haft dikor på skogsbete. De har aldrig fått miljöersättning för skogsbetet och anser inte att själva djurhållningen skulle skilja sig från om de inte gick på skogsbete. Nötkreaturen har varit av raserna charolais, simmental och angus. Hondjuren var av korsningarna charolais och angus eller simmental och angus. Djurhållaren använder sig av naturlig betäckning där en tjur alltid släppts på bete med korna den 10 april.

Respondent 3 berättar att de haft arrendegårdar som de skött för sin hemkommun. En viktig del i att djuren började hållas på skogsbete var kommunens jobb med framröjning av äldre beteshagar. Dikorna hade en viktig roll i att hålla nere antalet skott av både björk, asp och ek. Respondent 3 hade under denna tid 100 kalvande kor per år och födde upp deras kalvar till slakt. Djuren kalvade inne på stall från och med januari och hölls sedan tillsammans med sina kalvar på betesmarker som var stora och sammanhängande där både åkermarksbete och skogsmark ingick. En

ytterligare anledning till att djuren fick vistas på skogsbete enligt Respondent 3 var att det möjliggjorde större beteshagar:

De betade vanliga gamla åkrar och beteshagar som jag gjorde större och större så att det blir sammanhängande och då försvann det in en hel del större bitar med ren skog i princip, berg och skog. Det var bara att det då vara mycket lättare att få större hagar helt enkelt. Det blir mindre att hägna in och mer ytor.

Respondent 4

Den fjärde respondenten är från Småland och idag har de 130 dikor av rasen hereford, vilkas kalvar de föder upp till slakt. För 34 år sedan införskaffade djurhållaren sina första tre herefordkalvar och har sedan dess haft sina nötkreatur på skogsbete. Idag går alla 300 djuren, dikorna, kalvarna och ungnöten på dessa beten. Att de idag har alla djuren på skogsbete är till följd av torkan 2018 då de valde att hägna in mycket av sin skog. Dessa skogsbeten är inhägnade tillsammans med andra naturbetesmarker och åkermarksbeten. Skogen som djuren betar i beskrivs främst bestå av lövskog men även av gammelskog, en del barrskog och produktionsskog. Djuren vistas på dessa beten efter kalvning, säsongsmässigt från vår till höst. Djurhållaren beskriver att djurhållningen har påverkats positivt till följd av att de tillämpat bete på skog då de anser att de annars inte hade kunnat ha ett lika högt djurantal, vilket påverkat verksamhetens effektivitet och lönsamhet:

Ja, vi hade haft mycket mindre djur, även mindre grupper på fler ställen och inte så effektiv stängsling. Nu blir det nog rätt effektiv per hektar. Det är låga kostnader med stora ytor. Ja lätt flyttat och enkel arbetat är det. Ja och djuren mår bra. De mår bra av att gå i skogen. De får i sig mineraler, vitaminer och nyttigheter som inte finns på kanske åkermarksbeten.

Respondent 4 får ersättning för särskilda värden på den öppna betesmarken men har idag inte ansökt för miljöersättning för skogsbetet. Det är till följd av att de anser att kraven för att något ska räknas till ett skogsbete är höga och att det kommer bli svårt att få sina skogsbeten godkända. Betesrotation är en viktig strategi som de använder sig av och de beskriver att varje grupp har omkring sex fållor som de flyttas mellan under betessäsongen vilket möjliggör att de kan tillgodose djuren med tillräckligt näringsrikt foder under hela säsongen. I dagsläget har Respondent 4 inte erfarit att betesdjuren har någon negativ inverkan på skogen och inte heller att rovdjur är något stort problem.

Respondent 5

Den femte respondenten befinner sig i Uppland och har också nötkreatur på bete i skogsmark. De har omkring 90 nötkreatur vilka är korsningar av fjällko och fleckvieh vilka kommer korsas med jerseytjur. Detta lantbruk bedrivs idag av tre personer i olika omfattning. Att nötkreatur funnits på gården är bland annat ett resultat av att gårdsägaren har som mål att hålla betesmarkerna öppna vilket tidigare skötts av dikor. När den tredje personen tillkom till lantbruket med sin besättning av fjäll- och fleckviehkorsningar påbörjade de processen om att övergå från kött till mjölkproduktion.

Målet är att skapa en mjölkkobesättning med 25 mjölkande kor vilka ska ha goda betes och naturvårdsegenskaper. Utöver dessa egenskaper är målet att djuren inte ska ha för höga näringsbehov då lantbrukarna har som mål att använda så lite insatsmedel som tex, proteinfoder som möjligt. Därmed har denna trevägskorsning av fjällko, fleckvieh och jersey valts. De nämner att de valt fjällkon för sina goda betesegenskaper samt eftersom denna ras har ett lägre underhållsbehov än andra högproducerande mjölkkoraser. Fleckvieh är en österrikisk ras som valts då den har förmågan att producera både mjölk och avkommor med tyngre slaktkroppar. Alla nötkreaturen, förutom kalvar och avelstjuren, vistas utomhus året runt.

Totalt sett har djuren tillgång till ca 40 hektar betesmark. Utegångsdjuren har tillgång till en fälla året runt som är omkring 15 hektar vilken inkluderar barrskog och åkermark. Utöver detta har de en annan fälla som är omkring 20 hektar vilken inkluderar cirka 6 hektar skogsbete där resterande av fällan utgörs av naturbete, åkerholmsbete och åkermarksbete. De sista fem hektaren utgörs av betad råg. Historiskt sett har det funnits nötkreatur på denna gård under lång tid och skogsbetet var i gång fram till 1950-talet på gården. Idag betar nötkreaturen i barrskogsdominerad produktionsskog och de har därför ingen miljöersättning för detta skogsbete. Respondent 5 beskriver att utan skogsbetet skulle det vara svårt att komma i gång med produktionen och det skulle krävas större investeringar för att bedriva besättningen.

Respondent 6

En ytterligare djurhållare som intervjuats håller till i Småland. Respondent 6 har också nötkreatur och de har idag en kravcertifierad dikobesättning med raserna hereford och angus. De har 160 dikor och beskriver att de har omkring 500 djur under betessäsongen som sträcker sig från april och sex månader framåt. Därmed hålls alla nötkreaturen efter kalvning ute på betena. Dessa djurhållare beskriver att de söker stöd för 450 hektar betesmark men att de även utnyttjar 50 ytterligare hektar som bete, vilket de i dagsläget inte får något ekonomiskt stöd för. Betesmarkerna runt gården ingår i ett naturreservat och de beskriver att på alla deras naturbeten finns mycket trädbevuxna ytor där det vanligaste trädslaget är ek.

Lantbrukarna tog över denna gård år 1992 och de har från början låtit djuren beta i skogen och har därmed omkring 32 års erfarenhet av skogsbete. De tidigare ägarna hade mjölkproduktion och när de tog över gården var den till stor del igenväxt. Tillsammans med mycket manuellt arbete och med dikornas hjälp har de åter restaurerat och öppnat upp mycket av betesmarkerna. De anger att historiskt sett har betesdjuren alltid funnits på denna gård och betesmarkerna som betas idag beskrivs även ha betats historiskt. De beskriver att djuren även långt tillbaka har betat ännu fler ytor än vad de gjort i närliggande tid vilket har resulterat i att en del tidigare betesmarker, som inte betas idag har omvandlats till skogsmark innehållande barrskogsdominerad produktionsskog.

Utöver de trädbevuxna ytorna på naturbetesmarkerna som betas har de även godkända ytor för skogsbete och de får idag miljöersättning för fem hektar skogsbete. Denna skogsbetesmark ingår i ett betesområde på en ö som är över 100 hektar och betas av ett 20-tal djur. Skogsbetet på ön består främst av trädslagen tall, ek, björk och enstaka bokar. På denna ö har de utöver skogsbetet även tillgång till andra naturbetesmarker.

Respondent 7

Den sjunde djurhållaren är från Halland och har en ekologisk dikobesättning. Gården som denna djurhållare äger är på tio hektar men de arrenderar mark och sköter 30 andra smågårdar vilket har resulterat i att de sköter och har tillgång till 500 hektar betesmark som är fördelat på 400 skiften. I dagsläget har de 140 dikor och nötkreaturen är av raserna hereford och angus som betäcks med simmental och limousin tjurar. De föder upp alla djuren till slakt och djuren vistas på bete säsongsmässigt från maj till oktober.

Respondent 7 beskriver att eftersom det är väldigt många små skiften som de brukar har de valt att sedan början av nittioalet inkludera skogsmark i beteshagarna, för att få till större och mer sammanhängande betesmarker. Utav den totala betesmarken på 500 hektar uppskattas 70 hektar utgöras av skogsmark. Denna skogsmark är en blandskog som innehåller mycket lövskog där ekar är mycket vanliga. Ytterligare anledning till att de håller djuren på bete i skog är att de anger att hanteringen av stängsling förenklas samt att de anser att betespotentialen optimeras. Respondenten anger att de inte anser att djurhållningen skulle se annorlunda ut om de inte höll djuren på skogsbete utan att det främst är av praktiska skäl. Respondentens erfarenhet är att bete i skogsmark inte har bidragit med några ytterligare rovdjursproblem och de har inte anmärkt på några ökade skogsskador.

Djurhållaren beskriver att betesmarkerna som de betar idag även har betats historiskt. Det utgår ingen miljöersättning för skogsbete i dagsläget och respondenten är inte intresserad av att ansöka om ersättning för skogsbetet då de anger att själva ansökningsprocessen är för arbetsam.

Respondent 8

Respondent 8 har haft ett deltidslantbruk i Västergötland i 21 år med omkring 20 dikor. År 2014 stängslade de in skog på ungefär ett hektar som betades under två säsonger. Att djurhållaren initialt valde att hålla nötkreaturen på skogsbete är till följd av att de behövde tillgång till mer betesmark. Den första säsongen betade fyra kvigor på skogsbetet och under andra säsongen betade en ko och en kviga där. Efter det har betet använts av grannen under tre säsonger där i stället får har gått på skogsbetet. De har inte ansökt om miljöersättning för skogsbetet eftersom de anser att det är för arbetskrävande samt att arealen mark är liten vilket minskat motivationen att påbörja en ansökningsprocess. Nötkreaturen som vistades på skogsbetet var till största del av rasen hereford men med inslag av simmental och limousin. Vilka raser fåren var framkom inte. Skogen som djuren vistats i beskrivs både bestå av 40–50 årig tallskog och även granskog med liknande åldersfördelning. Utöver det ingick det även en del äldre lövträd på skogsbetesmarken. Historien kring skogsbetesmarken är inte helt klarlagd men djurhållaren anger att marken med högsta sannolikhet är en igenplanterad ängsmark. Idag beskriver Respondent 8 att det kommer in mer ljus i tallskogen vilket har resulterat i bättre grästillsväxt än i granskogen där det är för skuggigt.

Respondent 9

Den nionde respondenten driver ett jordbruk i Småland som de tog över år 2016. Gården har under lång tid varit en släktgård och idag har de både får och nötkreatur som betar i skogen. Historiskt sett beskriver lantbrukaren att nötkreatur alltid har funnits på gården men att skogsbete inte använts av förra ägaren. Att respondenten använder sig av bete i skogsmark beror bland annat på att de är intresserade av regenerativt jordbruk och därmed bestämde sig för att tillämpa principerna om regenerativt jordbruk i skogen. Därmed har de använt sig av skogsbete sedan de tog över år 2016. Denna gård beskrivs vara en av många som drabbades av orkanen Gudrun år 2005 och till följd av att de har mycket skogsmark och att skogen drabbades hårt valde Respondent 9 att prioritera skogsbruket när de tog över. Skogen som djuren betar i idag består av barrskog men även mycket lövskog. Nötkreaturen betar idag på skogen säsongsmässigt och de håller nio kor av rasen belted galloway. Fåren som även hålls på dessa beten har varit värmländska skogsfår men är nu i en process att övergå till dorper och besättningen uppgår idag till 16 tackor. Djuren hålls på en betesmark som omfattar 40 hektar skog vilket inom snar tid ska stängslas om till 100 hektar skogsbetesmark. Idag utgår ingen miljöersättning för skogsbeteshållningen men de anser att djurhållningen ändå påverkas positivt då skogsbetet tillåter större och mer sammanhängande betesfällor än traditionell beteshållning.

Respondent 10

Respondent 10 driver vidare familjejordbruket i Ångermanland, som tidigare drivits av respondentens far. Gården har funnits i denna familjs ägor i mer än 40 år och de senaste 20 åren har de brukat naturbeten och haft sina djur betande på skogsmark. Denna lantbrukare har omkring 30 dikor plus ungdjur och nötkreaturen är främst av rasen hereford med inslag av angus.

Idag har de ett godkänt skogsbete på 8,4 hektar som de får miljöersättning för och skogen som de vistas i är en blandskog som innehåller både löv- och barrträd. De trädslag som nämns är björk, rönn, gran, tall och sälg. På skogsbetet hålls idag en ungdjursgrupp på omkring sju rekryteringsdjur tillsammans med en erfaren ko och hennes kalv som vistats på detta bete tidigare. Historiskt sett när de köpte gården beskrivs att på detta skogsbete fanns ett äldre torp och marken brukades då för bete för ett fåtal djur. Intresset att upprätthålla marken som skogsbetesmark blev starkt i samband med EU-inträdet då de såg att det möjligen skulle finnas ekonomiska fördelar. Att de idag driver det vidare beror främst på att platsen blivit mycket betydelsefull för hela familjen.

Respondenten beskriver att detta skogsbete har varit större tidigare innan det officiellt klassificerades som skogsbete. Att det nu har minskat i storlek beror på att vissa delar av skogsbetesmarken beskrivs ha för många träd. Skogsbetet är beläget ett par kilometer från gården vilket innebär att djuren idag transporteras dit och hem vid betessäsongens början i juli och dess slut i september. Att de vistas på skogsbetet under en kortare säsong beror främst på att det är mycket arbete med stängslet, att rovdjurshotet i skogen ökar senare på säsongen samt att det är mycket flygfän på detta bete.

Tabell 1. Beskrivning av de djurslag, antal djur, under vilken period respektive respondent har sina djur på skogsbete samt husdjursraser.

Respondent	Djurslag	Totalt antal djur	Antal djur på skogsbete	Betesvistelse	Raser
1	Nöt	400–500	400–500	Okänt	Okänt
2	Nöt & Får	20 nöt & 20 får	20 nöt & 20 får	Säsongsvis	Okänt
3	Nöt	200	200	Säsongsvis	Charolais Simmental Angus
4	Nöt	300	300	Säsongsvis	Hereford
5	Nöt	90	90	Hela året	Fjällko Fleckvieh Jersey
6	Nöt	500	20	Säsongsvis	Hereford Angus
7	Nöt	140	140	Säsongsvis	Hereford Angus Simmental Limousin
8	Nöt & Får	20 nöt	2–4 nöt & grannens får	Säsongsvis	Hereford Simmental Limousin Okänd fårras
9	Nöt & Får	9 nöt & 26 får	9 nöt & 26 får	Säsongsvis	Belted galloway Dorper Värmländska skogsfår
10	Nöt	30	9	Säsongsvis	Hereford Angus

Tabell 2. Sammanfattning av respektive respondents betesmarkstillgångar, tillgång till miljöersättning, mängd erfarenhet av skogsbete samt vilka trädslag som dominerar på skogsbetena.

Respondent	Total betesmark (ha)	Skogsbete (ha)	Miljöersättning	Erfarenhet av skogsbete (år)	Trädslag
1	500	Minst 65	Ja	11	Okänt
2	Okänt	Okänt	Nej	Okänt	Gran, tall, lövskog
3	Okänt	Okänt	Nej	20	Björk, asp, ek
4	Okänt	Okänt	Nej	34	Lövskog, gammelskog, barrskog, produktionsskog
5	40	20	Nej	Okänt	Barrskogsdominerad produktionsskog
6	500	5	Ja	32	Mycket ekar samt tall, björk och bok
7	500	70	Nej	30	Blandskog med mycket ekar
8	Okänt	1	Nej	5	40–50 årig tall och granskog och äldre lövträd
9	40	40	Nej	8	Barrskog, ädellöv
10	Okänt	8,4	Ja	20	Björk, rönn, gran, tall och sälg

5. Möjligheter

5.1 Möjligheter med att hålla djuren på skogsbete idag

I studien undersöktes vilka möjligheter de tio djurhållarna upplever idag med att ha sina djur på skogsbete. Det har framkommit 7 möjligheter som djurhållarna ser positivt på idag.

5.1.1 Trevlig miljö att vistas i

Flera respondenter beskriver att betesdjurshållningen i skogsmiljö bidrar till att skogsmiljön blir trevligare att vistas i samt att landskapsbilden påverkas positivt. Bland annat eftersom skogen blir mer öppen och ljusare. Respondent 3 anger att:

Det funkade jättebra, de vandrade igenom skogen fram och tillbaka och det blir framför allt lite ljusare i skogarna för de äter lite löv och grejer och trampar och river ner då så det blir lite mer ljus i de skogarna som är betade. Sen blir det kanske vissa ställen som de kanske till och med betar av så det kommer lite öppna ytor nästan till och med. Inga större bitar men ändå, det växer inte igen lika mycket.

Betesdjuren ökar ljusinsläppet både genom att beta och till följd av deras tramp i skogen. Respondent 5 beskriver att ett ytterligare sätt de öppnar upp skogen är genom att klia sig på träden:

Djuren älskar att stå och klia sig på träden och på så sätt höjer de även grönkronan och man får in ett ljusinsläpp, vilket då främjar betet på sikt.

Även Respondent 6 anger att det är värdefullt att hålla skogsmarkerna mer öppna. Att ha betesdjur i skogsmark anges bidra till en trevlig vistelsemiljö. Respondent 8 anger att det blir en trevlig landskapsbild samt att eftersom liknande skogsmiljöer inte är så vanliga uppskattar de dem något extra. Respondent 9 beskriver att betesdjuren bidrar till en trevlig skogsmiljö genom att göra den ljusare, öppnare och bidrar till en ökad biologisk mångfald. Respondenten belyser hur de anser att betesdjuren hade kunnat göra stor nytta om de hade fått komma ut och beta i skogen tidigare. Nyttan som beskrivs är att de betande djuren hade kunnat rensa upp omkring huvudstammar, minskat röjningsbehovet, minska slyuppslaget och ökat tillväxten av huvudstammarna. De anser att skogen hade sett annorlunda ut:

Den hade varit mera öppen, mer lättillgänglig och ser ni den biologiska mångfalden som med växter, djurliv och insekter hade det varit helt annorlunda. Även viltet hade nog tjänat på det faktiskt för att gräset kommer i gång snabbare där. Du har en ungskog du kan gå i och du trivs att vara i. Ja en vacker inbjudande ungskog. Det är väl den möjligheten jag ser där.

Respondent 10 beskriver att den främsta möjligheten de ser med att ha sina djur på skogsbete idag är att betesdjuren underhåller den betydelsefulla marken öppen och idyllisk:

Det är ändå ett så fint område och det är en plats som betyder så mycket för vår familj. Alltså, det är en så fantastisk plats att vara på, så det är klart vi vill fortsätta att hålla det här idylliskt. För det skulle inte vara lika idylliskt om vi inte hade betesdjur där. Det skulle inte vara det, alltså då skulle det verkligen växa igen.

5.1.2 Underlättar röjning

Att ha djur på bete i skogen beskrivs också vara en möjlighet för att underlätta och underhålla röjningen i skogsbetesmarken. Respondent 3 beskriver att betesdjuren är nödvändiga vid röjning av igenvuxna hagar för att undvika uppkomst av nya skott. Även tre ytterligare respondenter belyser hur betesdjuren är viktiga för att underlätta röjningen i skogen. Respondent 6 anger att betesdjuren förenklar inför kommande röjningar:

Man ser oftast att djuren gör en rätt bra underröjning också för framtida insatser hela tiden i den skogen. Så det är mycket lättare att gå in och göra insatser om man ska röja eller om man ska avverka. För de håller ner det så att då får man det tillbaka också.

Respondent 8 anger att får är användbara och duktiga på att underhålla röjning och att de därför anser att det finns fördelar med att ha får på skogsbete för att bland annat hålla efter buskar. Även Respondent 9 beskriver hur viktiga nötkreaturen är för röjning och underhållet av detta och beskriver att de önskar att de hade fått ut djuren på skogsbete tidigare:

Om jag hade haft dem på skogsbete på ett optimalt sätt då hade jag fått ut dem tidigare i skogen. För det var år 2005 Gudrun var och hade jag fått ut dem ett till två år innan första röjningen och sen låtit dem gå där då hade de rensat upp runt huvudstammarna på ett helt annat sätt. Då hade jag kanske bara haft en röjning för att få fram huvudstammarna och sen så kanske den hade fått vara orörd fram till första gallringen skogen. Jag misstänker att det hade varit mindre konkurrens för huvudstammarna också så de hade säkert vuxit bättre också. Har du inte korna där då tappar de inte ner riset så det dröjer längre innan det förmultnar...Plus att du får ett slyppslag som är mycket snabbare om du inte har korna.

5.1.3 Mindre stängsling blir nödvändig

Att inkludera skogsbeten i sin betesdrift beskrivs vara positivt då respondenter anger att inkludering av denna mark resulterar i att det krävs mindre stängsling. Respondent 3 förklarar att när de inkluderar skogsbete i betesdriften är det möjligt att få till större beteshagar:

Det var att man kunde göra större hagar och så slapp man att stänga undan skogen. Det blir mer naturliga gränser så det blir mindre att stängsla och större ytor. Det var om det blir lite ont om bete så är det mycket lättare att hägna på en stor hage som de inte riktigt pressar lika mycket på stängslen.

Även Respondent 6 beskriver möjligheten med att inkludera skogsbete i stället för att stängsla undan denna mark. De belyser att det oftast inte krävs så mycket för att kunna släppa ut djuren på skogsbetet, förutom lättare stängsel på vissa ställen.

...Det är inte stora insatser för att sätta dit djuren. Det är ett visst betesvärde som finns i de här områdena, alltid i skogen. I många fall när det är skogsområden som har kommit med i ett bete är det för att det är smidigt att sätta stängsel, då kanske man inte vill gå runt ett område med skugga, utan då sätter man i kanten. Det kanske är närmare. Det kan vara utmed någon väg där man lätt kan följa staketet. Så det blir lite win-win. Det blir närmare att sätta stängsel och det blir bättre arrondering på betet, men på köpet får man att djuren går där inne.

Denna möjlighet anges även av Respondent 7 som beskriver att det då är lättare att skapa ett enhetligt och sammanhängande bete. Det beskriver minska behovet av stängsel och öka tillgången till lä.

5.1.4 Större och mer sammanhängande betesmarker

En ytterligare viktig möjlighet med att utnyttja skogsbeten är att flertalet beskriver att de får tillgång till större och även mer sammanhängande marker. Detta har positiva effekter på deras produktion och lönsamhet. Respondent 3 anger att skogsbetet möjliggör att de kan hysa sina djur i större och mer sammanhängande beteshagar. Detta möjliggjorde att de inte behövde stängsla bort skog vilket de anser underlättar betesdriften och ökar betesarealen. Både Respondent 6 och 7 anger att få tillgång till större sammanhängande marker är en viktig möjlighet för att inkludera skogsbete i betesdriften. Respondent 6 framhåller det som en mycket viktig möjlighet:

Det är en av de stora vinningarna att man kan få ihop betesområdena till större... Just att helt plötsligt blir det kanske mer betesmark totalt sett i så fall... Det blir stora områden genom att beta genom en skog också. Det kan vara jättevärdefullt.

5.1.5 Väderskydd

Att skogen kan verka som väderskydd är en ytterligare möjlighet som lyfts fram. Respondent 3 anger att skogen är ett bra skydd vid dåligt väder:

Det är ju väldigt bra på hösten framför allt om det blir skitväder, i och med att de får väldigt mycket lä och skydd om det är några dagar i sträck med skitväder.

Respondent 4 lyfter fram att skogen bidrar med viktig skugga. Respondent 5 beskriver att skogens skugga är en stor möjlighet till att hålla djuren på skogsbete då de anger att

I dagsläget så är det väl skugga och spamöjligheterna som är de större funktionerna. Djuren älskar ju att stå och klia sig på träden.

Respondent 6 ser också en möjlighet med att bete i skog kan bidra med skugga då de anger att:

I många fall när det är skogsområden som har kommit med i ett bete, oftast är det för att det är smidigt att sätta stängsel, då kanske man inte vill gå runt ett område med skugga, utan då sätter man i kanten.

Utöver detta beskrivs skogsbete av samma respondent även bidra med solskydd och de berättar att de i fjol hade mycket torka fram till några veckor innan midsommar. Då såg de att djuren när det var som varmast gick in i skogen för att ta skydd från solen och värmen. Utöver skydd vid värme och torka lyfter respondent 7 fram möjligheten att skogsbetet även erbjuder skydd vid perioder med kraftig nederbörd:

Det är en möjlighet för att då har djuren oftast någonstans där det kan vara lite torrare när de har lite mer skydd. Skogen ligger ofta på lite kullar och beteshagarna mer nere i sänkorna så att det kan nog vara i så fall den möjligheten.

5.1.6 Positivt för djurvälstånd

Att ha betesdjuren får och nötkreatur på skogsbete beskrivs även vara positivt för djurvälståndet och djurens välmående av respondenterna. Respondent 4 framför att de upplever att djuren mår bra när de vistas på skogsbete. Respondent 5 styrker detta och belyser att både djurens hälsa och välfärd påverkas positivt:

Ja djurvälståndet är väl en, ja det är väl det viktiga. De kan hålla sig friska och de rör sig naturligt.

5.1.7 Tillgång till miljöersättning

En ytterligare möjlighet som presenterats av två respondenter är tillgången till miljöersättning för skogsbete. Respondent 10 beskriver att miljöersättningen är en del i motivationen att fortsätta med skogsbete. Även respondent 1 anger att tillgången till miljöersättningen ses som en möjlighet för att bedriva skogsbete:

Jo skogsbetet har ju en betalning på 3500 kr per hektar.

5.1.8 Andra möjligheter i dagsläget

Andra möjligheter som tagits upp av enskilda respondenter är bland annat att skogsbete kräver få djur för att underhålla vilket kan bidra till ökad lönsamhet vilket beskrivs av Respondent 1. Två möjligheter som Respondent 4 belyser är att skogsbetet är en försäkring att ha i samband med klimatförändringar

Framför allt är det ju lite försäkring mot torka och sådant. Man sprider ut riskerna, för de betena torkar sist.

De beskriver även att skugga på skogsbetet är en möjlighet samt att skogsbetet är ett viktigt komplement för en balanserad foderstat:

Då är det balanserad kost för dem, de går själva ut och betar i skogen och balansera det de äter och det kan man se. De kan ha en fin klövervall de går och betar på men efter en stund så går de in i skogen och betar sly ändå. Det är något de behöver.

Respondent 5 anger att möjligheter de också identifierat med att bedriva bete på skog i dagsläget är att det gör det möjligt att använda mer mark för livsmedelsproduktion genom att utnyttja skogsbetets förmåga att förse betesdjuren med foder:

...Sen är det att man faktiskt kan utnyttja bra mycket mer areal för livsmedelsproduktion. Sen att avkastningen eller den mängden foder vi kan hämta in är lägre, men det är fortfarande en produktion. Lite är oftast mycket mer än ingenting alls.

5.2 Möjligheter med att hålla djuren på skogsbete på lång sikt

Djurhållarnas syn på vilka möjligheter det finns med att ha sina djur på skogsbete på lång sikt har undersökts. När deras svar sammanställts har fem gemensamma teman framkommit kring vilka möjligheter de anser finnas för skogsbete på lång sikt.

5.2.1 EU:s politik

Den första möjligheten på lång sikt som två respondenter belyser är att EU:s mål och direktiv påverkar dem till att se långsiktiga möjligheter med att bedriva skogsbete. Respondent 4 anger att de tror att bidrag för skogsbete kommer att öka till följd av EU:s mål:

Jag tror att det kommer komma mer och mer stöd på det, dels har de åtagande mot EU då liksom med biologiska mångfalden. Så de måste nog gynna detta om det ska vara några lantbrukare kvar för stora problemet är ju att få nya lantbrukare.

Respondent 7 tror att framtiden möjligen kommer bära med sig krav på att återrestaurera skog till skogsbetesmarker och ser därför långsiktiga möjligheter med att idag bedriva skogsbete. De anger att:

Frågan är ju vad det händer med det nya EU direktivet. Nej, det kan ju hända att vi blir tvungna till att restaurera mer skog till betesmark.

5.2.2 Ökad betesareal

Respondent 1 och 7 anger att de långsiktiga möjligheterna de upplever med att bedriva skogsbete är att de får tillgång till en större betesareal, vilket medför flera fördelar. Respondent 7 framhåller att skogsmarkerna kan öka betesarealen. Respondent 1 anger att lönsamheten påverkas positivt av att kunna bilda större och mer sammanhängande betesmarker när skogsbete utnyttjas:

...Desto större fällorna blir och desto mer intäkt, både intäkt för djur och intäkt totalt per objekt och mark desto mer kan vi sprida tillsynskostnaden, transportkostnaden och sen också fasta kostnader som stängselkostnader och allting runt omkring det. Så har du dubbelt så stort område så dubblas intäkterna. Kostnaderna faller för varje extra aktör som läggs till i vanliga fall. I och med att stödsystemet ser ut på det sättet...

5.2.3 Underhåll av skog

Både Respondent 6 och 9 anger att betesdjuren är viktiga röjare och underhållare av skogen och att de därmed möjliggör för minskad arbetsbörda. Respondent 6 framhåller att:

På lång sikt skulle jag säga att det är lite det här med att de kan gå och hålla rent i skogen för att underlätta framtida insatser.

Respondent 9 som har en del lövskog anger att det kräver mycket röjning och att betesdjuren underlättar detta underhåll och att behovet av återkommande röjningar minskar.

5.2.4 Sociala värden

Att betesdjur bidrar med sociala värden belyses av de intervjuade djurhållarna. Respondent 10 anger att de vill fortsätta med att ha sina djur på skogsbete då de anger att betesområdet är betydelsefullt:

Det är en viktig plats för mina syskon och syskonbarn.

Respondent 5 beskriver att långsiktiga möjligheter för skogsbete som de tror på är att erbjuda allmänheten en inblick i denna miljö och på så sätt sprida kunskap om

betesdjuren och deras viktiga roll. De beskriver att de har funderat på att erbjuda detta genom att erbjuda folk en upplevelse genom ekoturism:

Till exempel kosafari är en typ av ekotjänst eller när man helt enkelt inte säljer en vara och egentligen inte en tjänst utan det blir en upplevelse. Många tycker det är kul och sen har man en del som är fotografer och liknande som gillar fota natur. Många av dem har visat ett intresse av att bara få komma och fota vad som händer... Så att tillåter man lite sådant så kan det nog även finnas ett socialt värde utan att man sträcker det för långt. Vi pratar om att man behöver göra en insats för att uppfostra resten av samhället, att man förstår värdet med frigående djur också så att de behövs... Ja, det finns så mycket skolbarn här som inte sett nästan en ko, så att vi känner vår plikt att göra någonting här.

Precis som Respondent 5 resonerar anger Respondent 4 att de tror att det finns långsiktiga möjligheter med att bedriva skogsbete då de anser att det kommer uppskattas av samhället alltmer framöver och att det kommer återspeglas i att det kommer finnas mer finansiellt stöd:

Jag tror att det kommer komma mer och mer stöd på det, dels har de åtagande mot EU med biologiska mångfalden. Så de måste nog gynna detta om det ska vara några lantbrukare kvar för stora problemet är att få nya lantbrukare. Det är den mest utrotningshotade arten som vi ska vara rädda om, det är lantbrukare det. För utan lantbrukare så blir det ingen biologisk mångfald och det blir inga djur. Så det gäller att det blir en lönsamhet på det då. Jag tror att de som orkar hålla kvar nu så kan det bli bra. Så vi tror att det blir mer och mer uppskattat av samhället.

Även respondent 8 belyser att långsiktiga möjligheter för skogsbete är att det resulterar i trevliga miljöer och bidrar med nöje och beskriver att de främst bedriver skogsbete för att det gynnar ”nöjeskontot”. De säger:

Det har man gjort väl för att man är lite idealist kanske eftersom man tycker det är trevligt helt enkelt.

5.2.5 Ljusare skog

En annan långsiktig möjlighet som respondenterna ser med att hålla betesdjur på skogsbete är att det bidrar till att skogen blir ljusare. Respondent 5 beskriver att betesdjurens närvaro och aktivitet i skogen påverkar träden och ljusinsläppet positivt. Respondent 2 anger möjligheten att få tillgång till en ljusare skog som den främsta långsiktiga möjligheten med att ha djur på skogsbete. Även Respondent 3 beskriver detta och belyser att:

...Det blir ljusare skog. Det blir utan tvekan att de trampar ned. Har det gått några år så har alla de låga grenarna där de vandrar igenom de försvinner och trampas ner. Det ser ljusare ut helt enkelt både upp och fram på hösten, sen äter de ju eklöv så första biten blir ju genomskinlig, men de tar väck de där låga grenarna och äter av löven. Det blir ljusare i skogen. Det är klart.

5.2.6 Andra långsiktiga möjligheter

En långsiktig möjlighet som nämns av Respondent 3 är att vid hållning av djur i skog skapar de stigar:

De trampar upp stigar med när de vandrar igenom så det kommer att bli att naturligt var man söker sig, var de söker sig då. Då blir det stigar till slut.

5.3 Åtgärder och strategier för att optimera markanvändningen

När djuren vistas på skogsbete finns det flera aspekter att ta hänsyn till som skiljer sig från djurhållningen på andra betesmarker. Djurhållarna som har intervjuats har som tidigare beskrivits både haft djuren på skogsbetesmarker som både följer och inte följer Jordbruksverkets och Länsstyrelsens definition av skogsbete. Eftersom bete i skogsmark vanligen ger andra förutsättningar som tex.; lägre betestillgång krävs det strategier för att optimera markanvändningen på dessa betesområden. Tre gemensamma strategier som djurhållarna använde sig av har framkommit.

5.3.1 Kombinera skogsbete med andra betesmarker

Den första strategin är att kombinera skogsbetet med andra betesmarker vilket beskrivs av Respondent 1 som en viktig strategi för att optimera markanvändningen:

Ja, det är att slå ihop dem till stora sammanhängande områden eller försöka identifiera och framför allt när man växer bolaget ska restaurera eller ta över mark, så försöker man restaurera och utvidga marken och göra större och större och mer sammanhängande.

Respondent 10 beskriver också att de ser fördelar med att kombinera skogsbete med andra betesmarker eftersom det inte är möjligt att stödutfodra på skogsbetet. Därför används annan betesmark för stödutfodring men även som strategi för att undgå skogsskador som uppstår när betestillgången minskar:

Just på det här skogsbetet så blir det inte några skogsskador av kossorna eller djuren. De betar inte på, gnager inte på träden. Däremot på andra beten som jag har, jag har ett bete som jag har intill en annan med flera små åkrar som vi använder som beten. Där kan man se att när det tryter där då har de börjat och gnaga på träd.

Respondent 10 beskriver att de använder en liten åker för att stödutfodra djuren och anser att detta är ett viktigt komplement och ett verktyg för att mäta betestillgången på skogsbetet. När de märker att de börjar utnyttja åkermarksbetet flitigare kan det vara en indikator på sämre betestillgång i skogsmarken.

5.3.2 Betesrotation

Den andra strategin som flera respondenter använder sig av är att låta djuren betesrotera. Respondent 4 använder sig av denna strategi för att optimera markanvändningen och beskriver att varje djurgrupp har omkring fyra till sex betesfällor som de roterar mellan. Detta anger de vara nyckeln till att kunna förse alla djuren med tillräckligt foder:

På det viset får man tillväxt på dem även på sådana marker för de får näringsrikt foder hela tiden.

Även Respondent 7 beskriver att de till viss del använder sig av betesrotation men belyser att det inte specifikt beror på att de betar skogsbetesmarker. Respondent 9 använder sig också av betesrotation för att kunna förse djuren med tillräckligt bete men även för att undgå allvarliga skogsskador och på så sätt optimera markanvändningen:

Det mesta fokuset är för att undgå skogsskador... mycket tankar går ju på det... Ja, det är att djuren inte får vara för länge på samma ställe, så det blir att om de sliter på skogen då brukar jag kalla det att det blir överbetat och de skadar huvudstammarna. Om de är där för länge, i synnerhet när det är granskog så är det övergödsling som man får vara försiktig med och att de kan trampa sönder rötterna. Det är sådana bitar jag tänker mycket på... De är där en liten stund och så flyttar jag de till nästa ställe och gör det som en fördel för korna då i skogen. De ska flytta dem innan skadorna uppstår.

5.3.3 Röja i skogen

Flera respondenter anger att röjning av sly och huggning av stora träd som hindrar solljus att nå skogsbetesmarken är viktiga åtgärder för att optimera markanvändningen och gynna grästillsväxten. Respondent 3 anger att det är viktigt att röja undan alternativt låta betesdjuren äta upp nya skott för att tillgodose att gräset får utrymme att växa och hävda sig. Även Respondent 4 belyser att de röjer och hugger ut träd, speciellt gran för att släppa in mer ljus och al till följd av att korna inte betar det:

Ja man hugger upp det. Det är ju bland annat nu vi ska göra det där skogsbete som ska klassas. Där kommer man hugga runt. Det är stora gamla tallar, stora ekar och då hugger man veck granen för att släppa ner mer ljus och det ger mer bete och mer biologisk mångfald. Jag tror det är ett ständigt jobb att hålla undan sly och det som inte korna betar ner. Gran och al det äter inte korna så det får man röja. Just i skogsbetesmark så känns det som det är mindre bekymmer med det, alltså återuppväxningen.

Respondent 6 beskriver också hur de använder sina skogsbetesmarker för att vinterutfodra sina djur när de vistas där året om. När djuren vistas på dessa betesmarker vintertid beskrivs de även bidra med röjning och optimerar markanvändningen där:

Det har väl vinterutfodrings en del på sådana områden som där det har varit mycket skog, produktionsskog eller som har tagits ned. Det har varit bete tidigare men det har planterats skog någon gång och sen har det tagits ner men där har vinterutfodring varit en ganska bra metod för att få trycka ner slyuppslag. Att de får gå och trampa sönder lite när de går länge på hösten och tidigt på våren, de hinner ta knopparna i många stadier då. De trampar ner knoppar och äter dem. Al lämnar de ju, det är de inte intresserade av.

Respondent 5 anger också att röjning av gräs och träd som är nära staketet samt gallring är nödvändigt. De förklarar att de träd som inte skapar värden är viktiga att göra sig av med.

5.3.4 Andra strategier för att optimera markanvändningen

Respondent 8 framhåller att en annan strategi för att optimera markanvändningen är att endast beta produktionsskog som hunnit växa till sig. Att det vid betesdrift på produktionsskog är viktigt att ta hänsyn till plantornas storlek och se till att endast beta där trädens storlek ger minimal risk för skogsskador:

Som sagt det funkar ju bra för de träden var ju så pass stora så det var liksom inga skador eller något sådant.

Respondent 5 framför att genom att bevaka betetrycket på skogsbetet kan man optimera markanvändningen. Det är viktigt att betetrycket inte blir för stort när djuren går på skogsbetesmarker:

Vi har för många nu... Trycket får inte bli för stort på marken. Utan blir det dåligt så får man kanske släppa dem på något mer höglänt mark.

6. Utmaningar

6.1 Utmaningar med att hålla djuren på skogsbete idag

Under detta avsnitt presenteras de utmaningar som respondenterna upplever idag med att hålla sina nötkreatur och får på skogsbete. Sex gemensamma utmaningar har framkommit.

6.1.1 Tillsyn och skötsel

Den första gemensamma utmaningen som nämns av fyra respondenter är att tillsynen och skötseln av djuren försvåras när de vistas på skogsbete. Både Respondent 1, 4, 5 och 6 anger att detta är en utmaning i dagsläget. Respondent 1 har idag inga får på skogsbete men nämner av tidigare erfarenhet att tillsyn är en utmaning speciellt i samband med att ha får på skogsbete. De anger att:

Det är svårare med tillsynen. Man vill ha dem i mindre fällor, helst inte i stora skogar, för det kan vara svårt att hitta dem... Och med får så har vi också lamm, vilket inte fungerar.

Även Respondent 4 upplever att ha sina nötkreatur på skogsbete medför utmaningar med tillsynen då de beskriver att det är svårt att hitta och räkna in alla djuren.

Ja, räkna djuren kan det vara. Det kan vara en utmaning ju. Det kanske löses med GPS i framtiden.

Respondent 5 nämner även tillsynen och de berättar att det kan vara en utmaning att räkna in djuren samt att de har varit med om att en kalv har kommit bort under en tid:

När man flyttade dem så var det någon kalv som blev kvar någonstans också som man hittade sen efter några dagar. Så att det har väl hänt någon gång. Vi räddade kalven men någon gång har en kalv blivit övergiven. Det är ett jobb att hålla koll på dem om man går över stora områden...Jag har fortfarande dåligt samvete för den där kon som miste sin kalv och ville gå tillbaka och hämta den till de andra. I och för sig klarade sig kalven men det hade ju gått ett par dagar.

Att ha betesdjuren på stora skogsområden beskrivs av Respondent 6 resultera i utmaning med tillsynen då de både har svårt att räkna in friska djur samt att hitta och ta hand om sjuka och döda djur. Respondent 6 beskriver att:

Tillsyn och skötsel försvåras när man har djuren på skogsbete. Det är både svårt att se till de friska djuren samt att vid incidenter svårt att ta hand om djur som är sjuka eller har dött. Rent skötselmässigt blir det värre med tillsyn i skog. De har mycket mer möjlighet att gömma sig i den. Det är väl en av de stora nackdelarna egentligen. Likadant om det skulle bli något djur som dör i det här så kan det vara svårt att hämta det ibland. Oftast är de så att är de sjuka så går de gärna in och lägger sig där i det som är allra snårigast eller så gömmer de sig lite extra. Det kan bli vägar på flera 100 meter som ska huggas fram på något sätt för att komma åt det.

Ett sätt de löser tillsynen och inräkningen är att räkna in djuren när de är på ett öppet område, vilket är möjligt då fällan med skogsbete är anslutet till andra mer öppna betesmarker.

6.1.2 Vattenförsörjning

Utöver tillsynen beskrivs vattenförsörjning vara en utmaning av lika många respondenter. Respondent 5 nämner att vattenförsörjningen är en utmaning då det är svårt att kontrollera vattenkvaliteten i de naturligt rinnande vattenkällorna samt att de ibland kan vara svårtillgängliga för djuren. Utöver de naturliga vattenkällorna förser Respondent 5 även djuren med vatten. Detta beskriver de vara den främsta utmaningen då det krävs mycket vatten per djur:

Det är väl den största utmaningen egentligen, det är vatten. När det är mycket djur så är det mycket vatten för man får räkna med att en ko ska erbjudas åtminstone 100–120 l vatten om dagen. Sen att en diko inte dricker de mängderna generellt sett men en varm dag gör de det och du som djurhållare ska erbjuda dem det. Sen om de av någon anledning väljer att hitta på något annat, då är det deras val.

Även Respondent 6 nämner att vattenförsörjning är en utmaning i dagsläget vid hållning av betesdjur på skogsbete. De beskriver att det främst har varit en utmaning de betessäsonger då det varit mycket torra som resulterar i att de naturliga vattendragen inte är tillräckliga i betesfällorna. De anger att när man har många djur och flera flockar blir denna utmaning mer påtaglig. Respondent 8 och 9 anser också att vattenförsörjning är en utmaning när djuren hålls på skogsbete. Respondent 9 beskriver att utmaningen ofta är att djuren på skogsbete hålls på stora ytor vilket resulterar i att det kan vara ett avstånd till närmaste vatten. De beskriver att det då är ledarkon som avgör när hela flocken ska färdas till vattnet samt när avfärden från vattnet påbörjas. Det resulterar i att alla kor och speciellt de i lägre rang inte hinner tillgodose sitt vätskebehov tillräckligt. Därför anser respondenten att det är viktigt att djuren har nära till vatten, vilket är en utmaning att uppfylla. Detta har de dock löst genom att tillverka en lättflyttad vagn med tillgång på vatten och mineraler:

Har de nära till vatten eller om betet är nära vattnet så går de inte som en flock till vattnet utan då går de en och en och sen så försöker man hålla sig där i närheten då. Så att nu håller jag på att göra två vagnar med vatten mineraler och salt...Så de vet att här är vatten och mineraler och allting, så nu håller vi oss nära här.

6.1.3 Stängsling

En tredje utmaning som uppdagats är stängsling då det både är arbetskrävande, tidskrävande och kostsamt. Att skogsbete som tidigare nämnts resulterar i fördelar som större och mer sammanhängande marker ställer också krav på att hitta effektiva och hållbara stängsel. Både Respondent 2, 8 och 10 nämner att sätta upp stängsel är en utmaning vid hållande av djur på skogsbete. Respondent 10 framför att stora betesmarker kräver mycket stängsel och mycket arbetstid:

Men jag har så mycket beten. Så att det tar väldigt mycket tid i anspråk och kraft att fixa betesstängslet varje år... Tyvärr brukar vi få dit dem väldigt sent på grund av att det är så mycket jobb med stängslet.

6.1.4 Vilda djur

Tre respondenter beskriver även att skogens vilda djur medför utmaningar vid hållande av betesdjur på skogsbete. Respondent 4, 6 och 10 beskriver alla att de har problem med att vilda djur som älg och hjort springer ner stängslet. Respondent 4 hanterar detta idag genom att använda en tråd som är mer synlig för de vilda djuren i kombination med tillräcklig ström. Detta beskriver de ha varit effektivt och minskat problemen med förstörda stängsel. De berättar att:

Men vi har kommit på nu att om vi sätter en grov tråd då klarar det sig, för älgarna ser den tråden. Det är sällan de river ner nu. Man får arbeta med en grov tråd och bra ström. Ja arbeta med tråd som de ser för det verkar som om man har en 2,5 millimeterstråd så fungerar det. Ja det känns som att de är mer benägna att hoppa över den då de ser den lättare, så då hoppar de i stället.

Respondent 6 har liknande upplevelser och beskriver att de därför är nyfikna på de virtuella stängslen och framför att de tror att de skulle vara en bra lösning på detta skogsbetesproblem. Respondent 8 framför att de anser att virtuella stängsel skulle vara en intressant lösning vid hållning av betesdjur på stora skogsbetesområden. Alla respondenter har även tillfrågats huruvida de haft problem med rovdjur. Endast Respondent 10 framför att de i dagsläget har problem med rovdjur och att det påverkar beteshållningen i skogen. De andra respondenterna har inte problem med rovdjur i dagsläget på sina skogsbeten. Respondent 10 har främst problem med björn och varg som rör sig mycket i området, vilket gör det osäkert att ha djuren på skogsbetet. De har även haft björnar som tagit sig in i beteshagarna och de var med om en incident för omkring 30 år sedan där en ko och en kalv togs av ett rovdjur, vilket de tror var björn. De berättar:

Det är en oro, men vi har tidigare innan jag tog över så hade vi en kalv som försvann. När vi för dit dagen efter för det börjar att bli skymning. Vi hittade inte kalven och kon var jätteorolig och vi höll på jättelänge att söka. Det här kanske är 25 år sedan. Dagen efter då hade kon också försvunnit. Hon hade gått utanför stängslet för att kalven vara borta och vi kunde se spår utav att det skulle kunna ha varit björn... Vi tror att björn har tagit kalven, slagit kalven, grävt ner kalven och sedan tagit även kon och grävt ner kon. Så gör björnar och det är svårt att upptäcka då var de är. För att de hade klockor på sig båda två så vi skulle ha hört dem vart de var... Nej, men alltså det där är någonting som levde kvar. Även det senare också så har jag haft ett naturbete som jag nu inte längre har kvar för det blev sålt och det blev en annan som skulle sköta om det. Där hade jag också haft björnbesök i hagen. Det var väldigt otäckt och djuren var väldigt skräckslagna... Då är man alltid beredd på att nu tar vi hem dem.

6.1.5 Ekollon och vildsvin

Förgiftning av ekollon är en utmaning som två respondenter nämner. Respondent 6 har mycket ekar i nötkreaturens beteshagar och har därför blivit utmanade med att djuren blir förgiftade av ekollon. Även respondent 7 har varit med om detta tidigare och nämner även att god förekomst av ekollon resulterar i att det blir många vildsvin i dessa skogar:

Det är risken och det är några år sen det hände nu, men man får se till och hålla dem ifrån där den perioden där det är som värst med ekollon. Så att de har annat att äta upp till, framför allt har gott om mat med vanligt gräs, då låter de bli ekollonen. Sen kan du få en del som får smak för det och börjar att äta mer än alla andra. Nackdelen med ekollonen är väl mer att det blir så hemskt mycket gris. Vildsvinen fördärvar betesmarkerna, de går och äter ekollon och så ut i gräset och så in och äter ekollon.

Båda respondenterna nämner att för att hantera detta är det viktigt att de har tillräcklig mängd gräs att äta samt att det är viktigt att flytta djuren från de mest ekollon täta områdena.

6.1.6 Skador på skogen

Det har även undersökts om betesdjurens påverkan på skogen är en utmaning och två respondenter har framhållit detta. Respondent 9 anger att det är den största utmaningen med att ha djuren på skogsbete medan Respondent 7 nämner denna utmaning som en av flera nämnda. De berättar att utmaningen är att undvika låta djuren beta på träd och andra skogsväxter som de önskar behålla.

6.1.7 Övriga utmaningar

Sex av de tio respondenterna nämner även andra enskilda utmaningar som är till följd av att de håller betesdjur på skogsbete. Respondent 1 upplever i dagsläget med att det finns en utmaning att ha sina djur på skogsbete till följd av att det finns strukturella och regulatoriska hinder, till följd av att olika myndigheter kan ha olika mål för samma mark. Detta beskrivs ha försvårat restaurering av skogsbeten då de

upplevt att det ofta finns en splittrad markägarstruktur samt att olika marker som skog, åkermark och betesmark ofta har olika ägoslag och mål att följa.

Respondent 2 anser att en utmaning de har på skogsbetet är att få in mer ljus eftersom brist på ljus resulterar i försämrade grästillsväxt. En av de tio respondenterna, Respondent 3, anser att de inte upplever några utmaningar med att ha sina djur på skogsbete. Den enda nackdelen de nämner är att om man gillar att plocka kantareller får man konkurrera med korna. När de blir tillfrågade om vilka utmaningar de upplevt berättar de:

Inga alls! Nej alla de som man pratade med om det nu var grannar, tyckte det var trevligt och lättare att komma igenom när det går ut och rastar sina hundar. Det fanns inga utmaningar alltså. Svampen försvinner däremot. Det blir lite mindre just om man känner för kantarellsvamp. Då svarar vi att svampen kan minska lite men alltså utmaningar hade jag inga.

Däremot nämner Respondent 5 flera utmaningar som de upplever som andra respondenter inte nämnt. Denna respondent har sina djur på skogsbete året om vilket ger andra förutsättningar och därmed även möjligen andra utmaningar. De berättar att de har varit med om enstaka olyckor i form av benbrott och halkskador när de håller djuren på skogsbete året om. De framför att de upplever skillnader mellan generationerna och att det finns fler utmaningar för de djur som varit uppfödda i uppbundna system och som idag hålls frigående på skogsbete året om. De nämner att dessa djur har mer rörelsesvårigheter och fler tecken på artros jämfört med de ungdjur som är uppfödda i skogsbetessystemet, vilka beskrivs röra sig obehindrat och bättre i denna miljö:

Man ser på hur de tacklar ett problem, korna står mer och söker hur man kommer runt någonting. De dräktiga kvigorna, de studsar som bumbibjörnar rätt upp på berget. Ibland går det bra, ibland går det inte, men det verkar inte bekomma dem.

Som tidigare nämnt anser Respondent 5 att det finns flera fördelar för djurvälståndet med att ha nötkreaturen på skogsbete men beskriver att ha dem på skogsbete året om kommer med utmaningar för klövhälsan då de nämner att:

Det är när det blir blötare perioder så får du problem med klövspaltsinflammationer och sådana skador, det blir ofrånkomligt.

De nämner även att djuren har rymt från sina beteshagar tidigare till följd av att stängslen inte varit tillräckligt då de haft för få eltrådar. Respondent 8 har upplevt att fästingar är en stor utmaning när djuren hålls på skogsbetet och beskriver att de har fått behandla dem mot detta då det var stora fästingsangrepp på dessa beten. Respondent 10 har inte upplevt fästingsangrepp men beskriver att de i stället har problem med mycket flygfän och att det finns både många mygg och bromsar på

skogsbetet. Utöver detta har Respondent 10 inte någon nätström på skogsbetet utan elstängslet drivs i stället av batteri, vilket de beskriver som en utmaning.

6.2 Utmaningar med att hålla djuren på skogsbete på lång sikt

Precis som att det är av intresse att undersöka vilka utmaningar djurhållarna upplever idag är det av intresse att undersöka vilka utmaningar de förväntar sig uppleva i framtiden. Tre kategorier har utmärkt sig.

6.2.1 Klimatförändringar

Den första utmaningen som två respondenter anger är klimatförändringar. Respondent 1 framhäver att de tror att alla jordbruksföretag i framtiden kommer drabbas av klimatförändringar. I framtiden anser även Respondent 4 att klimatet kommer bli en utmaning med mer torka, värme, mer regn och mer flygfän. De nämner samtidigt att de anser att dessa utmaningar kan lättas av att hålla djuren på bete i skogsmark:

...Då är de här skogsbetena en liten försäkring mot torka och de är även bra när det blir blött. För det släpper igenom vattnet med. För det ser man att djuren går in där när det är varmt, så går de in i skuggan. Det är hemskt för djur som inte har någon skugga. Om de går på åkermarksbete och inte har någon skog det är fruktansvärt för djuren. Det hjälper även mot flugor och sådant och vindtätningar. För djurhälsan är det absolut jättebra. Det är det naturliga för oss och det kommer vi inte ifrån och så skapar det väldigt vackra miljöer och biologisk mångfald, så det är många plus.

6.2.2 Låg lönsamhet

Utöver klimatförändringar nämner Respondent 1 att låg lönsamhet är en gemensam utmaning som de tror att alla jordbruksbolag kommer stå inför. Respondent 7 anser också att lönsamhet kommer vara en utmaning som kommer finnas i framtiden med skogsbete då de nämner att:

Det har ju att göra med lönsamheten. För det kostar mycket stängsel och allting sådant. De yngre de som börjar idag eller de som är yngre lantbrukare de räknar nog mer noggrannare på vad det kostar och inte. Många äldre de har bara gjort som det var förr.

6.2.3 Vilda djur

Respondent 6 och 10 har tidigare nämnt att de i dagsläget har problem med vilda djur och de respondenterna tillsammans med Respondent 9 anser att detta även kommer vara en utmaning i framtiden vid skogsbeteshållning. Respondent 6 nämner att de anser att vargar möjligen kan komma att bli ett framtida problem vid

hållning av nötkreatur på skogsbete, till följd av att de idag har vargar i området vilka tidigare har skrämmt djuren. Respondent 10 som har haft fler problem med rovdjur beskriver att denna fråga är avgörande för om de ska kunna ha kvar sina betesdjur på skogsbetet. Tidigare har de både haft varg och björn som rört sig i närheten av djuren samt även haft besök av björn i beteshagen. För att de ska kunna ha kvar sina nötkreatur på skogsbete anser de att det är viktigt att myndigheter arbetar för att det ska vara möjligt. De anger:

Nu verkar det vara en regering i alla fall som vill hålla ner viltet eller de här rovdjuren björn och varg. Men det är ett problem om man inte kan få en hållbarhet där för det går absolut inte att bedriva någon slags djurhållning ute i skog och mark om man inte kan känna sig säker att inte ens djur blir jagad. Så det är liksom den respekten över att ska vi fortsätta att hålla marker öppna, hålla de här gamla markerna liksom traditionsenligt eller ha kvar den här biologiska mångfalden eller de här små örterna som då måste betas för att finnas kvar, då kan man inte låta rovdjuren ta över. Det är redan för många. Så att det är en oro jag känner.

6.2.4 Övriga utmaningar

Respondent 1 nämner att de i framtiden tror att det kommer vara en utmaning att skapa betesområden som är stora och sammanhängande. Utöver detta framför de att de legala, strukturella och regulatoriska hindren de upplever idag även kommer att vara en utmaning på lång sikt. Respondent 2 tar i stället upp dilemmat om att vi i framtiden kommer behöva producera alltmer mat och tror att det kan bli en utmaning med att fokusera på skogsbete. De anser att fokuset möjligen kommer vara på annan matproduktion. Den tredje respondenten framhåller att en utmaning på lång sikt kan vara att se till att betesdjuren inte förstör unga skogsplantor när djuren betar i produktionsskog.

Respondent 5 nämner inga specifika utmaningar som de tror att de kommer uppleva i framtiden men anser att de utmaningar de har idag kommer att underlättas i takt med att de lär sig mer om hur djuren rör sig och betar sig på skogsbetet. Med denna kunskap kan de tillgodose tillsynen och djurens behov bättre. Respondent 9 anger att en utmaning de förväntar sig framöver är att hitta djurmaterial som är anpassat att vistas och beta på skogsbete. Respondent 10 beskriver att de har haft problem med att hundägare har släppt sina hundar lösa nära skogsbetet vilket har resulterat i att de jagat betesdjuren. Detta är en utmaning som de nämner kan komma att bli en utmaning framöver.

7. Lönsamhet

7.1 En möjlighet och en utmaning

Att undersöka hur skogsbetet påverkar lantbrukarnas lönsamhet är av intresse samt deras erfarenheter och inställning till miljöersättningen som utgår för skogsbetet. Det har framkommit att ersättningen för skogsbetet både ger möjligheter och anses kunna utformas bättre.

7.1.1 Mycket arbete och låg ersättning

Respondent 10 har skogsbeten som berättigar till miljöersättning och anser att ersättningen motiverar en del till fortsatt skogsbetesdrift. Utöver detta nämner de dock att de anser att ersättningen är låg jämfört med hur arbetsamt det är att bedriva denna typ av betesdrift. Detta framgår då de anger att:

Alltså, det är ett extra tillskott på den här ersättningen som man får, även om man hade önskat att den skulle vara större därför att det är så mycket merarbete med det... Det är klart man är glad över att man får en liten ersättning för det, för det är väldigt mycket jobb. Min man som hjälper mig, han tänker bara lägg av med det där men vi får se, ersättningen är faktiskt en liten motivation till att göra det här.

De framhåller också att de anser att all betesdrift i allmänhet är mycket arbetskrävande. De nämner att utan ersättningen för betesdrift skulle motivationen bland djurhållare att fortsätta med betesdrift påverkas negativt. Respondent 8 har ingen miljöersättning och anser att skogsbete inte påverkar lönsamheten positivt. De resonerar liknande som Respondent 10 och att de upplever att denna betesdrift är mycket tidskrävande. De bedyrar att skogsbete definitivt inte bidrar till någon lönsamhet då de framhåller att:

Nej, nej, nej. Det gör det definitivt inte, utan det kostar mer än vad det smakar. Man lägger ner mer tid än vad man får tillbaka egentligen i alla fall, i och med att jag inte hade någon ersättning på marken.

Respondent 6 är en av de tre respondenter som får miljöersättning för sin skogsbetes hållning. I diskussion om lönsamhet framhålls det att omkring 50 hektar av totalt 500 hektar betesmark som de idag underhåller och låter sina djur beta och sköta, får de ingen ersättning för. Detta anser de vara negativt eftersom dessa marker är lika arbetskrävande som andra betesmarker. Denna åsikt delas av många av de respondenter som betar mycket skogsmark som de inte kan ansöka miljöersättning för. Respondent 6 sammanfattar denna åsikt tydligt:

Där det inte blir godkänt är det inte någon fördel. Man vill i alla största mån få med så mycket mark som möjligt. Det skulle kanske finnas något stöd för det. För man betar och sköter mycket mark som man inte får ersättning för... Man kan tänka sig att det finns andra vin. Ja att det är positivt på något annat sätt för biologiska mångfalden att djuren går där ändå även fast att det kanske inte är tillräckligt med gräs som krävs för att få miljöersättningen. Det är lika mycket jobb för alltså det ska stänglas och det ska skötas på alla sätt även att det inte blir godkänt för miljöersättningen.

7.1.2 Omformulerade krav kan öka intresset för miljöersättning

Både Respondent 1 och Respondent 9 framför att de anser att stödsystemet inte fungerar bra och anser att ett stödsystem som gynnar mer långsiktig restaurering skulle vara gynnsamt. De anger att det finns utmaningar med att det finns höga krav initialt på vad som räknas som ett skogsbete. Respondent 1 anger att:

En ytterligare utmaning vid restaurering av skogsbetesmarker är att många betesmarker kräver höga naturvärden initialt och att man kan återställa de naturvärdena bara under en restaureringsperiod. Det innebär indirekt att man sätter ett väldigt högt krav för att det ska kunna vara skogsbete... jag skulle kunna säga att det skulle kunna finnas väldigt mycket mer skogsbete om finansieringen såg annorlunda ut. Det skulle kunna vara att vissa typer utav skogar skulle kunna generera finansiering till skogsbete trots att det har lägre värden eller att man kanske på längre sikt kan få nya skogsbetesvärden. Så det borde finnas mer stöd för fler former och klassificering i skogsbete, för även sådant som kan ta lite längre tid innan det blir värden av det.

Även Respondent 9 anser att ett stödsystem som gynnar att man arbetar mot att skapa nya skogsbetesvärden skulle vara positivt. Att stödsystemet ska kunna gynna mer långsiktiga mål. Respondent 9 har till skillnad från den tidigare nämnda respondenten ingen miljöersättning för sitt skogsbete. De anger att ingen miljöersättning utgår då de framhåller:

Nej ingenting. Nej de är skitdåliga på det här i Kronobergs län.

Denna respondent berättar att de inte har ansökt om miljöersättning eftersom de anser att stödsystemet inte fungerar bra och har för höga krav på vad som klassas in under skogsbete. De berättat att:

...Alltså har man bara ett vettigt stödsystem på plats så tror jag många pusselbitar faller på plats.

Även Respondent 8 är en av de sju respondenter som inte har ansökt miljöersättning för skogsbetet. De förklarar att det har två anledningar, dels att skogsbetesarealen var liten, endast en hektar, dels att de fått uppfattningen att marken de använder för skogsbete ändå inte skulle godkännas. De nämner att de anser att själva ansökningsprocessen är för mödosam.

Denna åsikt delas av Respondent 7, som betar 70 hektar som de inte har miljöersättning för. Trots sin stora betesareal har de inte ansökt om miljöersättning för sina skogsbeten då de anser att det är för mycket arbete med ansökningsprocessen. Att de skulle finnas lönsamhet i denna typ av produktion framför de inte är tänkbart då de framför att

Nej, lönsamhet finns det inte heller. Lantbruket får man bara hålla på med om man tycker det roligt.

Att Respondent 5, som betar 20 hektar skogsmark, inte har ansökt om miljöersättning beror bland annat på att de inte ser att fördelarna överväger nackdelarna med att ta del av dessa stöd. De beskriver att ansökningsprocessen är krånglig, att det är för mycket byråkrati inblandat samt att de inte alltid har haft bra upplevelser när de varit i kontakt med dessa myndigheter. Deras sammanlagda åsikt kan sammanfattas med:

Om du ska utnyttja en resurs men du måste ha ett finansiellt stöd för att använda den, då kanske man inte riktigt nyttjar den på rätt sätt... Men sen av den ekonomiska verkligheten att man kanske måste använda det för att ha råd med att finansiera staket eller liknande... Så skulle det finnas ett stöd för att sätta upp stängsel i skogsmark. Ja, det kan väl vara ett kul initiativ men jag tror inte riktigt det är värt all byråkrati runt det. Nej det är förfärligt mycket byråkrati.

Respondent 2 har ingen miljöersättning men anser att ersättningsnivån för skogsbetet är ganska bra. Anledningen till att de ändå inte ansökt om miljöersättning beror på att de anser att kraven är för höga.

7.1.3 Skogsbete kan bidra till lönsamhet

Två respondenter beskriver hur de ändå har upplevt att skogsbeteshållning bidrar positivt till lönsamheten. Respondent 3 har ingen miljöersättning men nämner att lönsamheten påverkades positivt av att de använde sig av skogsbete då det minskade stängselkostnaderna. Den fjärde respondenten har inte miljöersättning för skogsbete men ändå framför de att lönsamheten kan påverkas positivt av skogsbete indirekt då de ser fördelar för djurens välmående och att skogsbetet ökar

fodertillgången. De beskriver även att lönsamheten påverkas positivt av skogsbetet då de framhåller att:

Vi hade ju inte kunna ha lika mycket djur om vi inte hade betat skogen.

Denna respondent beskriver att det är möjligt att via Skogsstyrelsen ansöka om Stöd till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogen (Nokås). Genom detta stöd anger de att de kan få ekonomiskt stöd för bland annat stängsling och röjning vilket de anser positivt. De har tidigare grävt dammar, vilket medför en effektiv vattenförsörjning på skogsbetena. De nämner att:

...vi behöver aldrig köra något vatten någonstans. Det sparar jättemycket arbete så det går att effektivisera det om man tänker efter, tänker smart alltså och då blir det lönsamt. Det handlar om att det måste finnas en lönsamhet, för att det vi håller på nu med att vi ska skapa biologisk mångfald, finns det inga bönder i framtiden så är det bortkastat detta nu. Så det gäller att de unga kan få en chans att ta över. Då behövs det lönsamma företaget och att det är lönsamt att hålla på med. Då är det bra med de här stöden nu, att de ger riktigt ordentligt med stöd mot den inriktningen de vill ha då.

7.2 Nödvändiga investeringar och ekonomiska stödåtgärder vid skogsbeteshållning

Respondenterna blev även tillfrågade var de ekonomiska stöden är mest behövda. De fick uttrycka om det fanns specifika investeringar eller områden där de ekonomiska stödåtgärderna skulle göra mest nytta inom skogsbetesdriften. Denna fråga gav djupare inblick i vilka de största utgiftsposterna är i samband med skogsbetesdrift enligt dessa lantbrukare. Sju av tio lantbrukare bidrog till insikterna i detta kapitel.

7.2.1 Bättre stödsystem med högre ersättning

Majoriteten av respondenterna som tillfrågats framhåller att det som skulle hjälpa dem mest ekonomiskt är om stödsystemet var bättre utformat och gav högre ersättning. Detta belyses både av Respondent 4, 7, 8 och 9. Respondent 4 anser att det viktigaste är att kunna få stöd för att man betar skogen och att kraven för att kunna få stöd för skogsbete därför hade behövts ses över. Detta stöds även av Respondent 8 som anser att stödet behöver vara högre och att ansökningsprocessen och kraven för att kvalificera till bidraget behöver vara enklare. Respondent 7 och 9 belyser att det viktigaste för dem är att det finns bra stödformer för beteshållning i skog.

7.2.2 Stängsel

Respondent 10 nämner att möjlighet till ekonomiskt stöd för stängsling skulle vara mycket användbart inom skogsbeteshållning. Respondent 5 nämner att det skulle vara positivt om det gick att få stöd för stängsling, men ser helst att politiker arbetar med att skapa mervärde på produkter från skogsbeteshållning hellre än att fokusera på att skogsbeteshållning ska vara beroende av ekonomiska stöd.

7.2.3 Vattenförsörjning

Flera respondenter har belyst hur vattenförsörjning kan vara en utmaning vid skogsbeteshållning. Två respondenter framhåller hur ekonomiskt stöd för att förenkla vattenförsörjningen skulle vara användbart. Respondent 6 anger att de gärna skulle se att det blir möjligt att få bidrag för att borra brunnar på som de beskriver ”strategiska ställen”. Respondent 9 framhåller även detta och beskriver att de ser positivt på att kunna få ekonomiskt stöd vid anläggning av dammar på skogsbetena.

7.2.4 GPS & virtuella stängsel

Under intervjuerna tar Respondent 6 och 4 upp att användningen och ekonomiskt stöd för införskaffande av GPS-mottagare på till exempel halsband på betesdjuren skulle vara användbart eftersom det skulle underlätta tillsynen av djuren. Respondent 2, 6 och 8 tar även upp att de virtuella stängslen, som för närvarande beforskas, möjligen kan vara bra vid skogsbeteshållning på mycket stora arealer. Respondenterna anser att de virtuella stängslen, möjligen kan minska kostnader för uppsättning och tidskrävande underhåll av stängsel.

8. Framtiden för skogsbete som en hållbar metod för djurhållning

I Intervjuerna har även undersökts hur djurhållarna ställer sig till om eller hur skogsbete är en hållbar metod för djurhållningen. Sju av tio djurhållare svarade på denna fråga.

8.1 Stora och sammanhängande betesfällor

Respondent 6 framför att:

Ja, men vi har ju enormt med areal i Sverige som är skog, så varför inte låta djuren gå där inne, i de områdena som är lämpliga.

Att det finns stor potential att hålla djur på skogsmarker beskrivs av många respondenter. Störst potential beskrivs det finnas när skogsmarker kombineras med andra betesmarker som tillsammans tillåter stora och sammanhängande betesfällor. Respondent 8 beskriver att när man använder skogsbetet tillsammans med andra marker så är det möjligt att tillgodose betesdjuren med extra väderskydd samt möjlighet att få tillgång till mer betesmark. Även Respondent 1 beskriver att det finns potential när man kombinerar betesmarker:

Det gynnar att man når miljömålen och det stärker den ekonomiska hållbarheten i driften.

Anledningen till detta enligt respondenten är att skogsbetesmarken möjliggör för stora och sammanhängande betesmarker som kan hysa fler djur till lägre kostnad.

8.2 Ekonomiskt stöd och lönsamhet är avgörande

Tre respondenter beskriver att hållbarheten för djurhållningen på skogsbete till stor del även bestäms av lönsamheten. Respondent 7 beskriver att det krävs stora och långsiktiga insatser för att restaurera och underhålla ett skogsbete. Därför framhåller de att det är viktigt att det är möjligt att uppnå en lönsamhet för att det ska vara hållbart att hålla sina djur på skogen och underhålla skogsbetet. Respondent 8 och 9 beskriver att för att det ska vara möjligt att bedriva bete i skog är det avgörande att det blir möjligt att uppnå lönsamhet. Respondent 9 belyser att:

Ja, det hänger ju på jordbruksstöden. Det är så det är. Alltså får man till vettig stödform och vettigt sätt att administrera det så är det nog rätt så ljus framtid för skogsbete.

8.3 Övriga hållbarhetsaspekter

Respondent 2 framför att den anser att de virtuella stängslen kan komma att påverka hållbarheten för djurhållningen i framtiden och att det kan vara av intresse att utforska dessa. Respondent 10 framför i stället att de anser att hållbarheten för djurhållningen beror på hur många djur man har på betet då de anger att:

Ja alltså på skogsbete, man kan ju inte ha för många djur där. Det föder inte många djur.

9. Diskussion

9.1 Vilka erfarenheter har djurhållare av skogsbete?

I tabell 1 framgår att sju av de tio intervjuade respondenterna hade nötkreatur på skogsbete medan tre av tio hade både får och nötkreatur på skogsbete. Öllerer et al. (2019) har gjort en litteratursammanställning om betesdjurens påverkan på skogen i tempererat klimat och fann att det var vanligast att studier utförda på skogsbetesdjur främst inkluderade ett djurslag, nötkreatur. Även Spörndly & Glimskär (2018) fann vid jämförelse av förekomsten mellan nötkreatur, får och hästar på naturbetesmarker att nötkreatur var vanligast förekommande. Denna studies resultat styrker att det är vanligast att nötkreatur är det vanligare djurslaget på skogsbete jämfört med får eller en kombination av dessa djurslag. Detta skulle möjligen kunna förklara varför fler studier är utförda på nötkreatur än får i samband med skogsbeteshållning. De djurhållare som har haft får på skogsbete nämner att djurtillsynen kan vara svårare, vilket möjligen kan bidra till detta resultat.

Respondenternas djurantal varierade från 20 upp till 500 djur. Alltså var det stor variation i besättningsstorlek. Tre av de tio respondenterna valde att endast låta en del av besättningen gå på skogsbetet medan de andra sju lät hela sin besättning gå på skogsbetet. Anledningen till att dessa tre lantbrukare endast höll en del av sin besättning på skogsbetet var att det var för litet för att kunna hysa fler djur. Djurantalet på skogsbetena varierade mellan respondenterna från fyra upp till 500 djur. Majoriteten av respondenterna höll betesdjuren säsongvis på skogsbetet medan en djurhållare höll dem där året om. En viktig aspekt att belysa är att när djuren hålls på skogsbetet kombinerar respondenterna till stor del skogsbetena med andra betesmarker för att tillgodose djurens betesintag. Den vanligaste nötkreatursrasen på skogsbetena var hereford som hölls av fem respondenter. Efter hereford var angus vanligast som hölls av fyra respondenter. Efter dessa var simmental och limousin vanligast som hölls av tre respektive två respondenter. Andra raser som hölls av respondenterna var charolais, fjällko, fleckvieh, jersey, belted galloway, dorper och värmländska skogsfår.

Enligt Jordbruksverket (2013) är lantraser mycket väl anpassade till att hållas på skogsbete. Två av de intervjuade djurhållarna hade lantraser på skogsbetena, där den ena hade fjällkor och den andra hade värmländska skogsfår. De vanligaste raserna har dock varit lätta köttraser men även tyngre köttraser har varit förekommande. Att de lätta köttraserna är vanliga kan bero på att de bättre kan tillgodogöra sig näringen på skogsbetet än nötkreatursraser med högre underhållsbehov. Att de lätta köttraserna var vanligare än lantraser på skogsbete kan möjligen bero på att de har högre produktionskapacitet.

I tabell 2 framgår det att storleken på respondenternas skogsbeten varierade från ett till 70 hektar. Skogsbetena som var klassade enligt Jordbruksverkets och Länsstyrelsens definition varierade mellan fem och 65 hektar. Tre av de tio respondenterna fick miljöersättning för skogsbetet och djurhållarna hade mellan fem och 34 års erfarenhet av att hålla djur på skogsbete. Det är intressant att endast tre av de tio respondenterna fick miljöersättning men det beror förmodligen på deras gemensamma inställning om att kraven är höga och ansökningsprocessen för arbetskrävande. När lantbrukarna beskrev vilken typ av skog som skogsbetena omfattades av var tall den vanligaste som nämns av fyra respondenter. Gran, lövskog, björk och ek nämns respektive av tre respondenter var medan barrskog nämns av två respondenter.

9.2 Vilka möjligheter finns det med skogsbete?

De främsta möjligheterna som djurhållarna ser med att ha sina djur på skogsbete idag är att det bidrar med en trevlig vistelsemiljö och underlättar röjning samt stängsling. Skogsbetet benämns även bidra med större och mer sammanhängande betesmarker som kan ge bättre väderskydd och kan verka positivt för djurvälståndet. På lång sikt ser de att EU:s mål samt möjligheterna till en skog i behov av mindre underhåll i kombination med en ljusare skog som bidrar till ökad betesareal som möjligheter. Även sociala värden belyses som en långsiktig möjlighet. Dessa möjligheter framhålls även av Jordbruksverket (2013). Galleguillos et al. (2018) utförde 15 intervjuer hos lantbrukare som hade nötkreatur på bete i skog och ett av deras fokus var lantbrukarens perspektiv. Det framgår att även dessa lantbrukare, likt dem i denna studie, ansåg att fördelarna med skogsbete är att det kan bidra med ökad betesareal, väderskydd samt ger djuren möjlighet till att röra sig naturligt och i större omfattning.

9.3 Vilka utmaningar finns det med skogsbete?

Djurhållarna upplever idag att djurtillsyn och skötsel, vattenförsörjning, stängsling, vilda djur, slitage på skog samt tillgången till för mycket ekollon är de främsta utmaningarna. Framöver förväntar sig lantbrukarna att klimatförändringar, låg lönsamhet samt att de vilda djuren kommer utgöra de främsta utmaningarna. I studien av Galleguillos et al. (2018) belyses det även att dessa lantbrukare likt de i denna studie ansåg att stängselunderhåll och skador på skog till följd av betesdjuren är förekommande utmaningar.

9.4 Lönsamhet och hållbarhet

Detta arbete har undersökt hur produktionsformen skogsbete ska kunna bli mer lönsam och hållbar. Respondenterna anger att de tror att skogsbete kommer uppskattas mer framöver av samhället och att det kommer återspegla sig i ökad lönsamhet. Utifrån intervjuerna har det framkommit att många anser att miljöersättningen inte kan bidra med en komplett lösning på den låga lönsamhet, men att tillgången till miljöersättningen ändå är ett viktigt steg på vägen mot förbättrad lönsamhet. Det har framkommit att djurhållarna sammantaget anser att stödformerna för skogsbete skulle kunna behöva ändras, då många betar stora skogsbetesområden som de inte får något stöd för. Flera respondenter anser att kraven för vad som räknas till ett skogsbete är både oklara och orimliga. Westin et al. (2022) beskriver vikten av att myndigheterna som utför bedömningarna av vad som godkänns som ett skogsbete ska tillämpa tydliga och definierade kriterier.

Det har framkommit att djurhållare upplever att miljöersättningen för skogsbete är låg jämfört med arbetsbördan. Eftersom endast tre av tio hade tillgång till miljöersättning är det tydligt att det finns möjligheter att inkludera fler som har djur på bete i skogsmark i stödsystemet. Även en lantbrukare som har miljöersättning för skogsbete beskriver att de önskar att det gick att söka ersättning för fler typer av betesmark. Denna åsikt delas av flera respondenter som betar mycket mark som inte går under någon ersättningsform. Därför har flera nämnt att de skulle vara intresserade av att ansökningskraven ses över och justeras. Flera har föreslagit att ett miljöersättningssystem som är värdebaserat och som inkluderar fler ersättningsformer för fler typer av skogsbete skulle vara fördelaktigt. Där tex, de skogsbetena med högst biologiskt värde får högst ersättning och att skogsbeten med lägre biologisk värden även kan få tillgång till en lägre ersättning. En del respondenter som idag inte lever upp till kraven för miljöersättning men som arbetar med restaurering av skogsbetesmarker ser att detta skulle vara både fördelaktigt och motiverande. De som har tillgång till miljöersättning i dagsläget beskriver att de önskar att ersättningen skulle vara högre.

De flesta respondenterna nämner att skogsbete inte bidrar med någon lönsamhet men två ser ändå indirekta fördelar för lönsamheten. Att miljöersättningen i dagsläget inte är högre och är begränsad till de som uppfyller kraven för vad myndigheterna definierar som ett skogsbete har förmodligen flera viktiga anledningar. En anledning kan vara att Sveriges ekonomiska medel inte är obegränsade. Att myndigheterna endast utdelar miljöersättning till de som uppnår de uppsatta kriterierna kan vara för att det försäkras att stöden utdelas till de som sköter skogsbetesmarker med störst biologiska värden.

Utöver ett förbättrat stödsystem med högre miljöersättning finns det intresse att kunna ansöka om ersättning för specifika utgiftsposter som stängsel, vattenförsörjningssystem och GPS-mottagare. För att minska arbetsbördan och tidsåtgången, som även påverkar lönsamheten, beskriver flera att de är intresserade av ersättning för GPS-mottagare, för att lättare kunna hitta djuren. I framtiden tror de att de virtuella stängslen kan bidra till ökad lönsamhet genom att i längden minska stängselkostnaderna och arbetsbördan. En respondent nämner även att det är viktigt att skapa mervärden för de produkter som kommer från skogsbeten och att det är ett viktigt steg för att öka lönsamheten. Flera respondenter framför att det finns möjlighet att öka lönsamheten i denna produktionsform, genom att implementera dessa åtgärder. Hur mycket lönsamhet denna produktionsform genererar återstår att se, men det finns potential till ökad lönsamhet.

Med avseende på hur hållbart det är att tillämpa skogsbete för djurhållningen framhålls det att möjligheten till stora och sammanhängande betesfällor är en viktig förutsättning. Utöver det hänger den framtida hållbarheten enligt respondenterna främst på skogsbetets lönsamhet. Kumm (2007) har i sin rapport undersökt hur lönsamheten påverkas av de stora och sammanhängande betesfällorna som skogsbetet är med och skapar och anger att dessa fällor kan resultera i både lägre stängselkostnader och arbetskostnader per hektar.

9.5 Styrkor och svagheter

I detta arbete undersöktes det inte varför respondenterna valde att medverka, vilket hade kunnat vara intressant att undersöka. Faktorer som möjligen kan ha påverkat till intresse att delta i studien är att respondenterna hade mycket stort intresse för skogsbete och betesdjur. Flera beskrev att de önskar att fler ska få ökad kunskap om betesdjurens viktiga roll. Minst två respondenter hade även tidigare varit i kontakt med SLU och en beskrev att de tidigare medverkat i SLU projekt, vilket de ansåg hade varit mycket spännande. Den positiva bilden de fått av att samarbeta med SLU kan möjligen ha påverkat dem till att delta i studien. Flera beskrev även

att de anser att kunskapen om skogsbete och dess förutsättningar inte är tillräcklig bland vare sig allmänheten eller myndigheter, vilket möjligen har bidragit till vilja att stödja kunskapsinsamlingen.

Med avseende på hur representativa dessa tio respondenter och deras svar är, beror det till stor del på intervjuarens förmåga att korrekt tolka respondenternas svar. Eftersom intervjuaren inte tidigare hade erfarenhet av att utföra intervjuer är det sannolikt att misstolkningar av svar uppstått och att representativiteten påverkats negativt, vilket är en svaghet. Urvalet har gjorts baserat på de respondenter som varit mest tillgängliga och utifrån studiens avgränsningar. Att urvalet baserats på bäst tillgänglighet kan ha minskat möjligheten till att nå en bredare målgrupp och få mer representativa svar. I detta arbete användes en bredare definition av skogsbete jämfört med Jordbruksverkets definition. Detta kan ha bidragit till representativiteten positivt eftersom fler målgrupper som har betesdjur i skogsmark har inkluderats. Utifrån intervjuerna har många gemensamma teman framkommit, vilket skulle kunna indikera att svaren är representativa. Att stickprovsstorleken är liten kan dock ha påverkat representativiteten negativt. Respondenterna skiljde sig mycket i djurantal, skogsbetesareal och ekonomiska förutsättningar. Ändå observerades inte mönster av att de med fler djur, större skogsbetesmarker och tillgång till miljöersättning hade andra utmaningar eller såg andra möjligheter jämfört med djurhållare som hade färre djur på mindre skogsbeten och inte hade tillgång till miljöersättning. Intervjupersonerna var främst män i medelåldern och det hade varit önskvärt att hitta respondenter med större köns och åldersfördelning, för att öka representativiteten. De tio djurhållarna som har intervjuats representerar en bred målgrupp av djurhållare som har får och nötkreatur på bete där skog ingår.

Datainsamlingen utgick från samma intervjumanus för samtliga respondenter, vilket har gjort det möjligt att likställa respondenternas svar, vilket är en styrka. Följdfrågor ställdes för att få djupare förståelse för den enskilde lantbrukarens erfarenheter, vilket har varit en styrka för att bättre kunna tolka deras svar. Att följdfrågor ställdes skulle också kunna ses som en svaghet då det resulterar i att intervjun inte haft helt likadan utformning hos alla respondenter. En annan analysmetod som skulle kunna ha använts är en enkätundersökning. Den metoden skulle ha säkerställt att alla respondenter hade fått exakt samma frågor och i skriftform. Detta hade möjligen kunnat minska risken för tolkningsfel. Nackdelar med denna metod är dock att det personliga mötet hade uteblivit vilket hade minskat möjligheten att få djupare insikt och förståelse för djurhållarens förutsättningar. En ytterligare styrka med studien är att alla intervjuer spelades in, vilket gjorde det möjligt att säkerställa att transkriberingen blev så korrekt som möjligt genom att materialet kunde avlyssna flera gånger. Vissa av intervjuerna som utfördes digitalt eller via telefon var svåra att spela in. Detta har resulterat i att en del svar inte varit

hörbara i efterhand och en del data gick därför förlorad. Under intervjuerna missade intervjuaren vid tillfällena att ställa någon av frågorna och ibland uppstod missförstånd kring vad en viss fråga innebar. Därmed fanns det risk för tolkningsfel både från intervjuarens och respondentens sida.

I detta arbete har endast får och nötkreatur inkluderats för att avgränsa arbetets omfattning. Eftersom getter och hästar även tillräknas de betesdjur som kan hysas på skogsbete är det av intresse att i framtiden även ta reda på vad de har för förutsättningar. Det finns mycket att utforska inom skogsbetesområdet. Den viktigaste åtgärden enligt lantbrukarna för att underlätta denna betesdrift är att se över kraven för att kunna ta del av miljöersättningen. Det har även framhållits att det skulle vara bra att undersöka om det är möjligt att införa fler bidragsformer för andra typer av skogsbeten än de som definierats av Jordbruksverket och Länsstyrelsen.

10. Slutsats

Att ha djuren på skogsbete skapar både sociala, ekonomiska och djurvälståndsmässiga möjligheter. Samtidigt medför skogsbeteshållningen utmaningar både för ekonomin och försvårar skötseln av djur och betesmark. Idag tillämpar djurhållare flera olika strategier för att optimera markanvändningen på skogsbetet, en viktig åtgärd är röjning. En viktig åtgärd för att förbättra förutsättningarna för skogsbetet är att se över ersättningsformen, för att utvärdera möjligheterna till att inkludera fler former av skogsbete. Fler studier om det svenska skogsbetets påverkan på betesdjuren och deras påverkan på skogen är nödvändiga.

Referenser

- Galleguillos, N., Keeley, K. & Ventura, S. (2018). Assessment of woodland grazing in southwest wisconsin. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 260, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2018.03.012>
- Jordbruksverket (2024a). Preliminärt antal lantbruksdjur efter Produktionsområde, Djurslag och År <https://statistik.sjv.se/PXWeb/sq/48f82c10-c0cb-45d4-889e-0c243186e519> [2024-04-23]
- Jordbruksverket (2024b). Preliminärt antal lantbruksdjur efter Produktionsområde, Djurslag och År <https://statistik.sjv.se/PXWeb/sq/763cde5d-6051-438b-8ac0-f754ea7f7972> [2024-04-23]
- Jordbruksverket (2024c). Preliminära grödarealer efter Län, Gröda och År <https://statistik.sjv.se/PXWeb/sq/0ffa50da-5a55-4be6-b926-869ce16f7944> [2024-04-23]
- Jordbruksverket (2024d). *Miljöersättning för skötsel av betesmarker och slätterängar 2024*. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/betesmarker-och-slatteangar/skotsel-av-betesmarker-och-slatteangar> [2024-04-23]
- Jordbruksverket (2013). *Skogsbetesmarker*. https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr3_3_1.pdf [2024-04-29]
- Kardell, L. (2008). Om skogsbetet i allmänhet och det i Klövsjö i synnerhet. https://pub.epsilon.slu.se/9203/11/kardell_1_rapport_105_121112.pdf
- Kardell, Ö. (2004). *Hägnadssystemens fysiska placering i landskapet och deras förändring över tiden*. Bebyggelsehistorisk tidskrift. *Nordic Journal of Settlement History and Built Heritage*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1533602/FULLTEXT01.pdf>
- Kumm, K-I. (2007). *Lönsam betesdrift genom stora sammanhängande betesmarker*. 16. SLU. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/inst/hmh/hmh-pdf/rapport_16.pdf [2024-05-01]
- SLU (2023). *Skogsdata 2023*. Hans Petersson. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/rt/dokument/skogsdata/skogsdata_2023_webb.pdf [2024-01-29]
- Spörndly, E & Glimskär, A. (2018). *Betesdjur och betestryck i naturbetesmarker*. 297. SLU. https://pub.epsilon.slu.se/15649/1/sporndly_e_glimskar_a_180919.pdf [2024-05-01]
- Westin, A., Tommy Lennartsson, & Tomas Ljung (2022). Skogsbeten och bondeskogar: Historia, ekologi, natur- och kulturmiljövärd. Riksantikvarieämbetet.
- Öllerer, K., Varga, A., Kirby, K., Demeter, L., Biró, M., Bölöni, J. & Molnár, Z. (2019). Beyond the obvious impact of domestic livestock grazing on temperate forest

vegetation – A global review. *Biological Conservation*, 237, 209–219.
<https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.07.007>

Populärvetenskaplig sammanfattning

10.1 Bakgrund och syfte

Skogsbete innebär betesdrift i skogsmark. Länsstyrelsen och Jordbruksverket har hand om det ekonomiska stödet, miljöersättningen. Detta bidrag går att ansöka om man tex, har nötkreatur, får, getter eller hästar som betar i värdefulla skogsbetesmarker. Markerna har både kulturella, historiska och miljömässigt höga värden då de historiskt och traditionellt sett betats av lantbrukets djur. Under 1800-talet hade skogsbetet stor omfattning men under 1950-talet hade det tidigare omfattande skogsbetet i Sverige till stor del försvunnit. Idag betar de flesta lantbruksdjur i stället på andra typer av naturbetesmarker eller åkermarksbeten som har högre betesvärden. Idag har diskussionen kring betesdjurens inverkan på skogslandskapet återigen blivit av intresse. Det är viktigt att få en bättre insyn i hur det verkligen är att ha sina djur på dessa beten. Därför är syftet med detta arbete att undersöka vilka möjligheter, utmaningar och erfarenheter djurhållarna har av skogsbete.

10.2 Teori och metod

Tio djurhållare har intervjuats. Intervjuerna har utförts både som telefonintervju, via digitala möten på Zoom och Teams men främst som fysiska möten. Ett intervjumanus med 18 färdigställda frågor har använts och utöver de fastställda frågeställningarna har även följdfrågor ställts för att få fördjupad förståelse. För att hitta personer att intervjua har det annonserats om arbetet i tidskrifterna Nötkött och Fårskötsel. De flesta av personerna som har intervjuats har varit tidigare kontakter som erhållits av handledare. För att kunna delta i intervjustudien krävs det att djurhållaren har får och/eller nötkreatur på bete som innehåller skog.

10.3 Huvudresultat

De främsta möjligheterna med att ha djur på bete i skogen är att de bidrar med en trevligare skogsmiljö, röjningen och stängselingen förenklas samt att större och mer sammanhängande betesmarker kan skapas. Betesdjuren är vanligtvis på bete säsongsmässigt i Sverige, från vår till höst. Under denna period är det viktigt att djuren kan få skydd från väder och vind och skogsbetet beskrivs verka som ett bra väderskydd. En del respondenter anser också att djurens välmående förbättras och att även miljöersättningen skapar möjligheter. På lång sikt är en ljusare skog, enklare underhåll av skogen och EU:s mål mot tex, ökad biologisk mångfald möjligheter som motiverar att ha djuren på skogsbete. Utmaningar som djurhållarna nämner är att skogsbetet gör det svårare att se till och sköta djuren, förse djuren med vatten och att sätta upp stängsel. Vilda djur ställer till med problem för stängsels hållbarhet och vissa djurhållare har varit med om att rovdjur skrämmer betesdjuren. En del beskriver även att skogen tar skada till följd av betesdjurens närvaro och att där det finns mycket ek lockas vildsvinen och belastar skogen ytterligare. I framtiden förväntar lantbrukarna sig att utmaningarna främst kommer bli klimatförändringar, vilda djur och lönsamhet. Sju av de tio respondenterna har nötkreatur på skogsbetet medan tre av respondenterna har både får och nötkreatur i skogen. Det varierar mellan djurhållare hur många djur de har på sina skogsbeten, en del har fyra och andra upp till 500 djur. De som intervjuats har mellan fem till 34 års erfarenhet av skogsbete och tre av tio lantbrukare får miljöersättning. Nio av tio lantbrukare låter djuren gå på skogsbete säsongvis medan en har dem där hela året. Det varierar vilka raser de har på skogsbete men de vanligaste är hereford och angus. De vanligaste trädslagen på skogsbetena är gran, lövskog, björk & ek.

10.4 Diskussion och slutsats

Det varierat mycket i hur många djur respondenterna har på skogsbete, hur stora skogsbeten de har och vilka husdjursraser de har. Anledningen till att det finns stor variation är att det inte sattes urvalskriterier för detta. Alla djurhållarna har framfört både möjligheter och utmaningar med att ha sina djur på skogsbete förutom en lantbrukare som inte såg några utmaningar. Arbetet har fokuserat både på får och nötkreatur men de flesta djurhållarna hade endast nötkreatur. Utmaningarna som nämnts beskrivs kunna underlättas av ett bättre stödsystem och av ekonomiskt stöd för stängsel, vattenförsörjningssystem och GPS-teknik. Flera utmaningar har presenterats men ändå är de flesta av djurhållarnas inställning till att fortsätta ha sina djur på skogsbete positiv. Sammanfattningsvis finns det flera positiva aspekter med att ha djuren på bete i skog men det finns även utmaningar att lösa. Det positiva är att flera lösningsförslag på dessa utmaningar har sammanställts. Dessa kan förslagsvis undersökas vidare.

Tack

Jag vill tacka mina handledare Anna Hessle och Karl-Ivar Kumm speciellt för er vägledning och er kunskap. Jag har lärt mig mycket av er och är tacksam över att jag har fått fördjupa mig i detta intressanta och viktiga ämne med er hjälp. Jag är mycket tacksam för er hjälp med att komma i kontakt med djurhållare engagerade inom skogsbetesbranchen. Ert kontaktnät och er uppmuntrande anda genom detta arbete har varit till stor hjälp och motivation. Jag vill även uttrycka ett stort tack till alla er djurhållare som tagit emot mig och ställt upp på att intervjuas. Tack för ert fina bemötande och för att ni så öppet delat med er av era erfarenheter, kunskaper och er tid. Era erfarenheter kommer jag att bära med mig.

Bilaga 1

Introduktion

Syftet med denna studie är att utforska de utmaningar och möjligheter som du och andra djurhållare står inför när det gäller att använda skogsbete för nötkreatur och får. Jag uppskattar din tid och dina insikter är viktiga för att öka förståelsen för detta ämne.

Intervjun kommer att spelas in om jag får ditt samtycke till detta?

Se till att blanketten om samtycke till insamling av personuppgifter är ifylld

Erfarenhet skogsbete

Först skulle jag vilja ställa några frågor om din erfarenhet av skogsbete.

1. Kan du berätta lite om din verksamhet och din erfarenhet av skogsbete?
2. Vilka djurslag har du och hur många djur betar på betet som innehåller skog?
3. Hur stor betesmark där skog ingår har de att tillgå? Hur mycket av detta är skog och vad för slags skog är det (barrskog, lövskog, äldre skog, ungskog...)?
4. När och hur länge vistas djuren på betet?
5. Vet du hur betet sett ut historiskt på denna plats?
6. Hur länge har du använt skogsbete som en del i din djurhållning?
7. På vilket sätt skulle din djurhållning vara annorlunda om du inte hade skogsbete?
8. Har du miljöersättning för skogsbete?

Möjligheter

9. Kan du beskriva vilka som är de mest intressanta möjligheterna i dagsläget med att hålla djuren på skogsbete enligt dig?
10. Ser du några möjligheter med skogsbete som du tror kan gynna din verksamhet på lång sikt?
11. Hur ser du på framtiden för skogsbete som en hållbar metod för djurhållning?
12. Använder du dig av några specifika åtgärder eller strategier för att optimera Markanvändningen? (öka nyttan i din djurhållning undgå skogsskador, få skogsvårdsnytta av betningen)
13. Hur påverkar skogsbetet lönsamheten i din djurhållning?

Utmaningar

14. Vilka är de främsta utmaningarna som du upplever med att ha dina djur på skogsbete i dagsläget? Finns det några specifika problem med skogsbete som du har kämpat med? (dålig djurtillväxt, skogsskador, rovdjur)

15. Vilka åtgärder skulle vara nödvändiga för att bättre kunna hantera/lösa dessa utmaningar?

16. Finns det några investeringar eller ekonomiska stödåtgärder som skulle göra det lättare för dig att bedriva skogsbete?

17. Vilka utmaningar tror du att du som djurhållare kommer att uppleva i framtiden med att hålla dina djur på skogsbete?

Avslut

18. Finns det några andra aspekter av skogsbete eller dina erfarenheter som du vill dela med dig av?

Tack för deltagandet!

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.